



EUROKURD HUMAN RIGHTS

## JI AWIRA MAFÊ MIROVAN Û EWLEKARIYÊ VE REWŞA ÊZIDIYAN



Rêzehevpeyvîn

E- Pirtûk

EuroKurd Human Rights  
Mijdar 2008, hejmar: 4

Malper: [www.eurokurd.net](http://www.eurokurd.net)

E-post: [eurokurd@comhem.se](mailto:eurokurd@comhem.se)



## **EuroKurd Human Rights**

EuroKurd Human Rights dezgehek însanî ye û li ser pirsê mafê mirovan li Kurdistanê dixebite. Dezgeh bi çî hêz û îdeolojiyan ve ne girêdayî ye, ji awira aborî ve serbixwe ye. Xebata xwe li ser bingeha rojnamevaniya lêkolînî pêk dihêne û pirsê mafê mirovan li ser esasê qanûn û peymanên navnetewî dişopîne.

EKHR rapor û nûçeyên li ser pirsê berhev dike û yê giring dike kurdî, swêdî û inglîzî. Paşê ji bo ronîkirina raya giştî bi rêya malpera xwe belav dike.

EuroKurd bi dezgehên navnetewî /netewî yê însanî re têkiliyan datîne.

”Zarathustra News” ji bo berhevkirina nûçeyên li ser pirsê, di xizmeta EuroKurd Human Rights ê de ye.

[www.eurokurd.net](http://www.eurokurd.net) li ser bingeha armancên EuroKurd ê weşana xwe dike. Naveroka malperê giraniya xwe li ser pirsên mafê mirovan li Kurdistanê û ewlekariyê ye.

EuroKurd Human Rights  
Stockholm

# Dosya Taybetî

## Tehdîta Jenosîdê û Êzîdî

Êzîdî delîla herî mezin ya hebûna me ne. Gelek nîrxên me yê netewî: Zimanê me, dîroka me, adet û toreyên bav û kalên me, bi orîjînalîteya xwe gihandine roja me.

Di qonaxên dîrokî de, gelek qûrban dane. Ev salek e, êrîşên hovane li ser wan zêdetir dibe. Bi planên neînsanî, nîrxên me, nîşana hebûna me, gav bi gav ber bi tunebûnê ve dibin...

Em, niqaşa pîrsê ji awira ewlekariyê û mafê mirovan ve pir giring dibînin. Di vê dosya taybetî de, em ê dîtînen şexsiyet û dezgehên cewaz li ser pîrsê pêşkêşî we bikin.

Mijdar 2008

EuroKurd Human Rights

## Naverok

- **Sernivîserê Lalîshê û nivîskar Mecîd Heso:**  
Divê Serok Barzanî xwedî li soza xwe derkeve 4-7
  
- **Dr. Ismail Beşikçi:**  
Parastina Êzîdiyan wezîfeya Hikumeta Herêmê ye 8
  
- **Serhan Isa:**  
Şingal Kurdistan e 9-13
  
- **Serokê Enstîtuya Kurdî ya Brukselê Derwêş Ferho:**  
Jenosîda Êzîdiyan tê plankirin 14-16
  
- **Ji Komela Nivîskarên Kurd ya Amedê Arjen Arî:**  
Ku kurd hebin... 17-20
  
- **Ji Federasyona Êzîdiyan Nivîskar Loqman Bariş:**  
Gotina “Êzdî Kurdên resen in” têr nake 21-22
  
- **Seroka Federasyona Komeleyên Kurdîstanê Li Swêdê Şermîn Bozarlan:**  
Çanda Ezîdî Çanda Kurdan ya herî kevnare ye 23
  
- **Rêvebirê Enstîtuya Kurdî ya Stockholme Serkan Brûsk:**  
Heta ku Êzîdîti hebe dê zimanê Kurdî hebe 24-25
  
- **Serokê Komela Çandî ya Êzîdiya li Mûsilê Prof. Dr. Ali Seedo:**  
Mafê reng û olên cewaz li Iraqê di xeterê de ye 26-27
  
- **Ji Komîteya Rêvebir ya Komkarê Salihê Omerî:**  
Kurdistan bê Êzîdî nabe 28
  
- **Gerînendeyê Zarathustra News ê rojnamevan Gabar Çiyan:**  
Divê Êzîdî di îdareya devera xwe de desthilatdar bin 29-31
- Sernivîserê Lalîshê û nivîskar Mecîd Heso:**  
Divê Serok Barzanî xwedî li soza xwe derkeve

- Em dizanin tu nivîskarek naskirî, sernivîseriya malpera Laliş dikî, gelek caran li ser mafê Êzîdiyan dinivîsinî... hûn dikarin, xwe bi xwendevanan bidin naskirin: **Mecîd Heso kî ye?**

**Mecîd Heso:** Bi germayî ya şoreşa îlonê re, şoreşa ku gelê Kurd bi serkêşiya rehmetî Mistefa Barzanî li başûrê Kurdistan li dijî dagîrkerî û sîtema hikûmeta Bexda serî hilda, li jêr dengê top û firokeyan sala 1967 an li gundek biçûk jêre digotin Şêx Xidirê (10 km başûrê parêzgeha Duhok) hatim dinayê. Heyanî 10 saliya min, lingek li şikefta piştê malê û lingê dî li kolanên gundê kavilkirî û derbederiyê, dayika min bi xêzanî di maleka kurdperwer û pêşmerge de ez xwedî kiri. Di nav tirsê, bîrsê û pîrsê de min zaroktiya xwe wenda kir.

Rejîma Iraqê sê car (1964, 1974, 1988) bi hêceta ku xelkê gund bi şoreşa kurdî re ne, gundê me şewitandiyê. Cara dawîn bi zor em di komelkgeheke ku ji 11 gundan pêkhatî de binecih kirine.

1974 Min bawernameya Pola yekemîn a dibistana seretayî di dibistana şoreşê de, li geliyê sereşka (navê geliyekî ye li çiyayê piştê gundê me) wergirt. 1983 an de xwendina navendî li gundê Şariya. 1986 Dibistana amadeyî (lîsa) li Duhok.

1990 bawernameya bekaloryus ji fakûlteya aborî û rêvebiriyê a zanîngeha Bexda.

2007 bawernameya magister (Master) ji zanîngeha Azad ya Lahayi (Dan Haag) li Holandayê wergirt û niha ez doktoriya xwe li ser kartêkirina kirîza wuze (energy) û guhertina avûhewayê li ser werara astê aborî û bazirganiya navneteweyî amade dikim.

Derheqa karê çand û perwerdeyî ye ez xebatên min wisa ne: 1991 Redaksiona kovara Pêla Serbest, Duhok. 1992 Endamê Liqa Pêşeng ya xwendekar û ciana li sinûrê her dû parêzgehan, Duhok û Mûsil, û berpîrsê komîteya navçeya bajarê Duhok. 1994 redaksiona Kovara Laliş, duhok. 1998 sekreterê rojnameya Kurdistan, Elmaniya. 1999 Xwediyê Kovara Kurdistanê Îro, Elmaniya. 2001 Sernivîserê Malpera Laliş.de di Internetê de. 2008 serokê fakûlteya lêkolînên kurdî li zanîngeha Azad li Elmaniya.

Endametiya min: 1984 Endamê tîpa şanoya Şoreşvan, Duhok. 1987 Endamê Sendîkaya Hunermendên Iraqê. 1990 Endamê sendîkaya Jimêryaran ( Muhasebkaran), Duhok. 1992 Endamê yekêtiya nivîskarên Kurd, Duhok. 1994 Endamê desteya rêvebir ya bîngeha Laliş, Duhok. 1998 Endamê Enistîtûya Kurdî ji bo lêkolîn û zanistê, Elmaniya. 1999 Endamê PEN a Kurd. 2004 Endamê komîteya rêvebir ya Mala Êzîdiyan, Berlin. 2006 Endamê Navenda Anfal û Helepçe Kurdistan (CHAK) û berpîrsê komîteya Berlin.

- Armanca malpera Laliş çiyê?

**Mecîd Heso:** Armanca Malpera Laliş komkirin û arşivkirina çand û folklorê beşek dêrîn ji civaka Kurdistanê ye, ew civak ya ku bi sedên salane li jêr rikêfa dagîrkeran dinale, dagîrkerên ku bi ti şeweyî naxwazin gelê Kurd rastiya xwe nas bike, rastiya ku bîngeha civakan di afirîne, gelan li ser lingan disekinîne û di be şengisteya avakirina welatên bi hêz.

- Hejmara Êzîdiyan li cîhanê û Kurdistanê çiqas e?

**Mecîd Heso:** Bi hêsanî mirov nikare hejmarek dirust bide, ji ber ku serjimêriya welatên ku Êzîdî lê dijîn neserjimêriyek bawer pêkiriye, lê li gorî çend çavkaniyên nefermî tê texmîn kirin ku hejmara Êzîdiyan li cîhanê yek Milyon be û li Kurdistanê 650 - 700 hezar Êzîdî hebin. Mixabin li Bakûrê Kurdistanê ji ber zilm û zora dewleta Turîk, Êzîdî li ser cî û milkên xwe nemane piraniya wan koçberî Europa bûne û niha tenê nêzîk 400 kesan li bakûrê welat mane. Li Başûrê Kurdistanê jî ji tîrsa Islama siyasî û radîkalan, Êzîdî ji welat bar dîkin.

- Ji kerema xwe hûn dikarin kurte analîzekê "li ser nasnameya etnîkî û baweriya olî ya Êzîdiyan" bikin?

**Mecîd Heso:** Dîne Êzîdiyan yek ji dînen kevnareye li rojhelata navîn, ji ber dijawariya dîrokê û ew karesatên bi serê Êzîdiyan hatîn, ti nivîsên kevin jî li ber dest neman, ku li ber roşnaya wan em karibin bi dirustî salekê ji destpêka dîne Êzîdiyan re destnîşan bikin. Li roja îroyîn tiştê li ber

destê me hejmarek textên devkî ne, ku zanayên aynî bi şeweyek veşartî ew di singa xwe de parastine, ezdayetî ji nifşekî bo nifşê dî aniye, dema mirov naveroka van textan (qewlan) û rêwresim, tîtal, rewîşt û mantalîteya Êzidiyan dide ber hev rastî hin pirsan tê, bersiva wan jî girêdayî şirovekirin û analîzekirina:

*Nasîn û şirovekirina rolê Tawisîmeleke, ji hêla felsefî, dîrokî û xwedawendî ve.  
Bingeha felsefeya cejnên Êzidiyan. Naskirina bîrwbaweriyên berî bûna Isa ku li rojhelata navîn dahir bûyîn, mîna mîtrayî, zerdeştî û htd.*

Ji bo ku mirov van sê xalên li jor analîze û şirove bike pêwîste di nav efsane, wêjeya devkî ya Êzidiyan, qewl, Beyt û bîrûbaweriyên ayinî yên wê serdemê de, li xelekeyên windabûyî yên zincîra dîroka Êzidiyan bigere.

Peyîva Êzidî wate êzdayî (Xwedayî) , ji Ezda(Ez + da) ango Xweda (Xwe + da) ramana xwe digire, yekemîn millet ku li ser rûyê erdî bawerî bi yektayî û paye berziya Ezda anî Êzidî bûn. Dînê Êzidiyan bingeha xwe ji xweza yê digre, li cem Êzidiyan her fenomenek xwezayî weke rojê, Heyvê, Baranê û htd, xwedawendê xwe yê taybet heye û hemû li jêr ferwara Ezda kar dikin. Av, ax, ba û agir Çar elementên girin li cem Êzidiyan

Di Qewlên (tekstên ayînî) yên Êzidiyan de hatiye gotin:

Xwedevandê me rehmanî  
Çar qism li rûyê dinê danî.  
Yek ave, yek nûre, yek axe, yek jî agire... (1)

Yan :  
Padşayê minî cebar e,  
Ji durrê efrandibûn çar e,  
Ax e, û Av e, û Baye, û Agir e. (2)

Yan :  
Ku kinyat pê zeyînî Axê û Avê û Bayê û Agirî  
Qalibê Adem jê nijinî.  
Çar qismet tek hincinî ,(3)

Baweriya Êzidiyan ji xwezayê destpêdike li her çar werzên salê bi guherîna av û hewayê re cejnên Êzidiyan hene. Li beharê cejna sersê salê, li payizê cemayîya laliş, li sivistanê cejna rojiyan û cejna çileyî, li havînê ecjna çileyê havînê, mayîna van cejna di heman rojê de ji demsalê wateya girêdana bîrwbaweriya Êzidiyan ya bi Xwezayîbûn û xwezayê re nîşan dide Êzidî bawer dikin ku xêr û şer dihundirê her mirovekî/ê de heye, „Mirov bi xwe ji du hêzên têkilî pêktê, di bedena wan de başî û xirabî hêlîna xwe çêkirine. Mana wê yekê jî ew e, ku her Êzîdiyek perçek ji Tawisî-Melek pê re heye“ ([Êzîdîtî berî dema Şixadî 1](#)).

„Naveroka felsefa dînê Êzîdîyan xwedênasiyê, heqyê, îman û axretê, efrandina dinê, mirinê, jîyanê, qenciyê, xiravyê, rastiyê, nerastiyê, qewat û bûyarên xezayê, derheqa sirra Melek û Milyaketada ne.

Li bal Êzîdîyan hebandina here mezin û bilind Xweda ye. Şaheda dînê Êzîdîyan da ew fikir pir zelaal dîhar dibe. Ew hema wa jî dest pê dibe: Şaheda dînê min yek Xweda ye. ([Ezîdî bawariya heqyê, re'mê û Xwedênasyê ye](#))

Sebaret nasnameya Êzidiyan ya etnîkî jî, piraniya lêkoler û zanayên dîrokî li wê baweriyê ne ku Êzidî kurdên resenin û beriya 1400 salan ango berî hatina Îslamê ya kurdistanê, Kurd li ser ola ezdayetiyê bûn. Heke em iro li cî û warên Êzîdî lê dijîn binêrin wê diyar be ku tenê li Kurdistanê Êzidî hene, zimanê wan Kurdîye û tenha dîne li çîhanê ku bi kurdî nimêj duhayên xwe dike.

- Di dîrokê de, komên ekstrem herdem êrîş birine ser Êzîdîyan. Bi buyerên qirkirinê rûbirû mane. Îro rewşa wan çawa ye?

**Mecîd Heso:** Dîroka Êzidiyan bi dirêjîya dewranên bûhîrtî şahidiyê ji gelek tepeserî û malwêraniyê re dike, eve jî gişt hewlên tunekirin û jinavbirina nijadî bûn (jenosid), bi van hewlan re bi sed hezaran kêsên bêguneh ji ber dîne xwe gîyanê xwe ji dest dane, komkujî û derbederî li dijî Êzidiyan bikar hatiye, bi taybet li serdemê Osmaniyan.

Çavkaniyên dîrokî metirsîtirîn wêneyên li dijî ji navbirina Êzidiyan (firmanan) berçav dikin, firmana herî dawî li dawîya sedsal 19 an li ser destê General Omer Wehbî paşa hat li darxistin.

Pêwîste ji bîrnekin ku dirindetirîn firmana kujtin û tunekirinê li dijî Êzidiyan li serdestê mîrê kore ( Mir Mihemed Rewandizî) pêkhat, di vê hewê de piştî talankirina deverên ku Êzidî lê nişteci, bi hezaran jin û keçên Êzidiyan girtin û bi xwe re birin bi dehhizaran jî kesên bêguneh qelandin û ji cî û warên wan hatin dûrxistin.

Johannes Düçting li ser dîroka êzdiyan agahiyên di dema Osmaniyan de dide û bi dûr û dirêjî basê kokujiyên ku li dijî Êzidiyan pêkhatin dike. ([Dîroka Kurdên Êzîdî](#))  
Di bawerîya min de ne kurdistan bê Êzîdî dibe, ne Êzîdî bê Kurdistan dikarin bijîn, mîna Îslamê ji boy Ereban, wisa jî Êzîdî ji boy Kurdistanê giringin, ji ber ku ev dîn li ser vê axê Xwedê naskirîye û ji boy vê axê jî 72 firman bi serî hatine, ji dema ku hêrişên ereban li jêr navê ayinê islamê gihaye Kurdistanê û bi şûr beşek ji Kurdan islam qebûl kirî û heyânî niha bo parastina Nasname, çand û zimanê kurdî Êzîdî ser û malê xwe didin. ( [Êzîdî di paşeroja Îraqê de](#))

Roj bi rojê rewşa Êzidiyan li Îraqê xerab dibe, mixabin hikûmeta herêma Kurdistanê pîlanek ber bi çav nîne ku rê li ber vê rewşê bigire, ji ber vê yekê rojane bi dehan Êzîdî ji welat koçber dibin, heke bi zûtirîn dem rewşa Êzidiyan li başûrê Kurdistanê baş nebe, metirsî heye ku Êzîdî koça giştî bikin.

„Şovenîzman nefamiya berpîrsên Kurdistanê ji xwe re kirin derfet, bi gelek şeweyan xwestin Êzidiyan tevî lîstîkek gemarî bikin, ji boy ku ne aramiyekê li deverên ser bi pagrafa 140 ve durist bikin, li Şêxan xwestin û Êzidiyan ew pîlan pûç kir, mixabin li Behzanê di meseleya Diwayê de Êzidiyan şaşiyek dîrokî kir û delîvek zêrîn da destê islamîstên radîkal di encam de 26 karkerên bê guneh li Musil hatin kuştin û vê damargirjiyê di nav bédengiya her dû hikumetan de (Bexdad û Hewlêr) bûyera Şengal bi xwe re derxist holê“. ( [Komkujîya Şengal di yekemîn selveger de hat ji bîrkirin](#)).

- Ji bo ku Êzîdî karîbin ji awira ewlekariyê bêne parastin û di nava aştîyê de bijîn, pêwîstiya wan bi çi heye?

**Mecîd Heso:** Pêwîstiya Êzidiyan bi piştevaniya hikumeta herêma Kurdistanê heye, heke raste Êzîdî Kurdên resenin gereke îro xwedî li wan derkevin û bi gişt hêza xwe herêmên Êzidiyan biparêzin., Piştî bûyera Şêxan 16.02.2007 û bûyera Şengal li 14.08.2007 koçberiya Êzidiyan zêde bû. ([Piştî bûyera Şêxan koçberiya Êzidiyan zêde bû](#)), bi bûyera Şêxan re 11 mal û komeleyên Êzidiyan nameyek ji serokê Kurdistanê re şandin lê heyânî niha jî bersiva nameya wan nehat dayîn vê yekê rê li ber spekulasyonan vekir, bi kujên Gir Ezêr û Sîpa Şêxidrê jî cesaret ji vê bê xemiyê girt. ([Nama Hekariya mal û komeleyên Êzîdiyan li ser bûyera Şêxan](#)).

Her kesê gefên kujtinê li Êzidiyan xwarin gereke bê dadgehkirin û sizadan, ji bo ku baweriyek li cem wan çêbe dinava aştî û aramiyê de li ser cî û warên xwe bijîn, Mele ferzende li bajarê Akirê di xutbeyeka xwe de wekî Mela yehiya yê Mizûrî fetwa ya komkujiyek nû li dijî Êzidiyan da, newezareta Ewqafê û nehukûmeta Kurdistanê heq û hesab pê re kir. (<http://de.youtube.com/watch?v=Z8OhhRdDtZw>)

- Ji bo rêkûpêkirina mercên jiyana Êzîdiyan li Îraqê, bicîhanîna hevî û daxwaziyan wan, ji dezgehên însanî û dezgehên wisa di nava EU û USA de, li benda çi ne?

**Mecîd Heso:** Niha Piraniya deverên Êzidiyan girêdayi hikûmeta navendî ne, ango ew deverin yê ku hikûmeta herêma Kurdistanê û hikûmeta navendî ya Îraqê nakokî li ser hey, ji ber vê yekê ez li wê baweriyê me heta ku benda 140 ji destûrê îraqê çareser nebe asayiş li herêmê berqerar nabe. Ji ber vê yekê mercên jiyana Êzidiyan girêday rewşa siyasiye. Îro li Îraqê ne tenê nakokiyên olî û etnîkî yê hundirîn hene, belkî dewletên derdor jî naxwazin rewşa Îraqê aram

be, her yekê agendeyên xwe hene û li gor berjewendiyên xwe tevdigere.

Ciyê ku Êzîdî lê dijîn deşte û ji teroristan re armançek hêsane, her demê ku bixwazin dikarin rewşê tevlîhev bikin.

Deverên Êzidiyan yê li jêr deselata hikûmeta herêma Kurdistanê jî tûşî arîşeya îslama siyasî bûne, mixabin sîstemê rêvebiriyê li başûrê Kurdistanê xetimiye û roj bi roj xerabtir dibe, ew hêviya Êzîdî li bendê di nav lepên îslama siyasî de di sekeratê (Koma yê) de ye.

Êzidiyan ev metirsiye gehande hikûmeta kurdistanê û gelek soz wergirtin, lê pêngav nehatin havêtin, ji mecbûrî Êzidiyan li gelek welatên Europayî û USA meş li darxistin, paşî ev metirsî di raporekê de bişêweyek girseyî pêşkêşî perlemana Europa kirin. ([KURDÊN ÊZÎDÎ LI PAYTEXTA AVRUPA BRUKSELÊ](#))

Êzîdî li bendê ne ku USA li îraqê xwedî li sozên xwe yê di derbarey parastina mafên hindikayîyan de derkeve.

**- Ji bo parastina wan, domandina jiyana çandî û olî hêvî û daxwaziyên we ji Hikumeta Herêma Kurdistanê çî ne?**

**Mecîd Heso:** Serok Mesûd Barzanî di gotinek xwe de dibêje “ yan resentiirîn Kurd Êzîdîne yan jî miletek nîne bi navê kurd“ , Êzîdî hêvîxwazin serok Barzanî xwedî li van gotinan derkeve û rê li ber heqareta li dijî Êzidiyan li başûrê Kurdistanê tê meşandin bigire.

Li gorî raporek mafê mirovan tê gotin rojane 23 Êzîdî ji Îraqê derdikevin, ger ev hijmar rast be wate her sal 8395 Êzîdî koçber dibin. Pêwîste hikûmeta herêma kurdistanê bi cidî li ser vê meseleyê bisekine, kosp û tegereyên rê li ber hemwelatiya yeksan (wekhev) û rast û dirust digirin ji holê rake.

Bi dîtina min heta niha serkirdayetiya Kurdî li başûrê Kurdistanê, zimanekî hevbeş dinavbera xwe û Êzidiyan de peyda nekiriye, ew rê û pirên heta niha PDK û PUK di navbera xwe û Êzidiyan de avakirîn de, di nav lepên çend kesên kefçînas û Xwed nenas de hilweşyan.

Pêwîste di demek kin de Konferansek li başûrê Kurdistanê were li darxistin û egerên koçberiya Êzidiyan ji Kurdistanê bên giftûgo kirin, eger na rojek wê were poshmani fêde nake û rewsh wê ji destên gisht aliyan derkeve.

**Dr. Ismail Beşikçi:**

Parastina Êzîdiyan wezîfeya Hikumeta Herêmê ye

Gabar Çiyan

- Birêz Dr. Beşikçi, weke ku hun jî zanin, di van demên dawiyê li dijî Êzîdiyan hejmarek êrîş pêk hatin. Armanca êrîşan, gav bi gav tunekirina Êzîdiyan, jiholêrakirina çandekî ye. Hilweşandina baweriyek kevnare ye ku rehên xwe kur berdane erdê welatî. Hedefa wan: Tunekirina nîşan, delîl û koka me kurdan e.

Ji bo parastina Êzîdiyan, pêşxistina çand û baweriyên kevnare, wezîfeyên me çi ne, divê çi bê kirin?

**Dr. Ismail Beşikçi:** Êzîdî Kurd in. Baweriyên Kurdan ya berî peydebûna ola Îslamê hemêz dikin, diparêzin. Êzîdî, berî jidayikbûna Mesîh bi sedan salan li jora Mezopotamyayê bicîh bûbûn û li ser xaka xwe jiyana xwe didomandin.

Êzîdî di gelek qonaxên dîrokî de, ji ber êrîşên Kurdên olîslamî, mîrên Kurdan û ereban mexdur bûne, neheqî li wan hatiye kirin. Lê Êzîdiyan, herdem, ji bo Rizgariya Netewa Kurdistanê, ka rû xebat kirine, di şer de cîh girtine, û şehîd dane.

Pir giring e ku Gelê Kurd li ser bingeha vê zaniyarê nêzî Êzîdiyan bibin, wan nas bikin. Pêwîst e Gelê Kurd bi awayekî sistematîk, bi zanabûnên pîralî û kur li ser welatperwerî û fedekariya Êzîdiyan û giringiya parastina çand û ola kevnare bêne ronîkirin...

Divê em dema peydebûn, û pêşketina Îslamê bînine bîra xwe: Dema ku xelkê bi şurê zorê dikirin misilman...

Di demek wisa de, **parastina nîrxên Netewa Kurd dihate çi wateyê?** Li hemberî zordarî û tadayiya baweriyên biyanî, **eks û israra parastina nîrxên Netewa Kurd dihate çi wateyê?** Divê em li ser rastiya van pirsan kur bibin, bi zaniyariyê nêzî pîrsê, anku Êzîdiyan bibin...

**Pêwîst e cihên Êzîdiyan tevlî sînorên Herêma Kurdistanê bibe.** Laleş di nav sînorê Herêmê de ye. Êzîdiyên Şexanê, ji awira parastinê ve, „ji aliyê êrîşên ji derve û komplotên li dijî wan“, di xeterê de ne.

Ji bo ku Êzîdî karîbin baweriyên xwe bi azadî bidin domandin, pêwîstiya wan bi aramiyê heye. Divê ewlekariya cihê wan xurtir bibe, li wir rewşek azad pêk were. **Divê Rêvebirên Hikumeta Herêmê vê yekê bibînin...**

**Pêwîst e ji bo pêşxistin û xurtkirina aborî û civaka Êzîdiyan polîtîkayek pêk were.** Divê ev polîtîka, weke wezîfeyek giring ya Hikumeta Herêma Kurdistanê bê dîtin.

Êrîşên neteweperestên ereban li dijî Êzîdiyan herku diçe zêdetir dibin. Ew dixwazin Kurdan weke succdar nîşan bidin û şûpheyên li dijî Kurdan zêde bikin.

Di van mehên dawî de, hejmarek êrîş li dijî Mesîhî û Asuriyan pêk hatin. Divê armanca êrîşan di çarçoveya hatiye qalkirin, bêne nîrxandin.

**Divê Kurd li hemberî lîstik û komplotan pir şiyar bin...**

Pir giring e, û pêwîst e Hikumeta Herêma Kurdistanê û Gelê Kurd bi peyv, beyan, û çalakiyên xwe îspat û nîşan bidin ku ew, bi Êzîdiyan re ne, piştgiyariya wan dikin. Her wisa ew piştgiyariya xwe ji bo Mesîhiyan jî bi erênî nîşan didin.



**Serhan Isa:**  
Şingal Kurdistan e

Gabar Çiyay

- Em te ji Komela Kaniya Sipî û xebatên li ser Êzidiyan nas dikin. Ji kerema xwe re, xwe ji xwendevanên me re bide nasîn. Serhan Îsa ki ye?

**Serhan Isa:** Di sala 1974 an de li Rojavayê Kurdistanê gundê "Alareşa" ji dayîk bûm. Min, xwendina seretayî li gund bi dawî anî, paşê û bi sedema xwendinê li bajarê Tirbespiyê akincî bûm, hetanî sala 2000 an.

Di sala 1993 an de min dest bi nivîsandinê kir. Di hindê kovar, rojname û malperên Kurdî û Erebi de nivîsî. Di sala 2000 an de koçberî Elmaniya bûm. Di sala 1997 an de dîwana xwe ya pêşî bi navê "Dûrbûna te dest pêka" helbestê ye derxist. Di 2001 î de pirtûka helbestan bi navê "Gula mijê", "Xalid Hisên" wergerandin ji zimanê Erebi derxist. Sê (3) pirtûkên min ji bo çapê amade ne.

Sala 1993 an li gel hindê rewşenbîrên Kurdên Êzidî Komela Kaniya Sipî damezirand.

Ji salên 1990 î, di 16 saliya xwe de tevî xebta siyasî ya tevgera kurdî li Sûrî bûm.

Ji sala 2005 an ve Malpera [www.kaniya-sipi.de](http://www.kaniya-sipi.de) bi rêve dibim. Ez li zanîngeha Denîmark beşê Ragihandinê dixwînim.

Xebata min bêtir di warê wêjeyê de ye, (helbest, daneheva û berhevkirina kevnetorê kurdî, Lêkolîn li ser helbesta kurdî ya nûjen).

- Armancên Komela Kaniya Sipî çi ye?

**Serhan Isa:** Mirov dikare wisa bi rêz bike:

1. Kar ji bo anîncemhev, parastin û xizmeta Êzdîyatîyê; berevanî di ber wana de di hemî waran de li gorî karînen komelê; kar û hewildan ji bo rê li ber girtina ewan kiryarên nemerovan e yê ku li dijî Êzdiyan tene kirin, mîna derxistina Êzdiya bi darê zorê ji welatên wana, ku ji layê desthiladarên ewan welatên ku Êzdî tede dijîn ve tete bikaranîn.

2. Kar ji bo ku Êzdî di ewan welatên ku tede dijîn de, û mîna hemî Ayînen din bi azadî û bi zimênê ku ewna dixwazin seqa, girdi, diwa û dirûzên xwe bikarbin; her weha mafdan û serbestkirina vekirina dibistanên Olî ji bo xwendina ayîne Êzdî li ser bingehin birayetî û lêborînê; û ji kîsî ewan welatên ku Êzdî tede dijîn de, her weha serbestkirina li darxistina ahî û cejnên ayîna, û rojên cejnan bibin rojên veysandina fermî ji bo agirt, xebatkarên sivil û lekerî, yê bawermendên vê ayîne, di hundirê welat de.

3. Kar ji bo yegirtina peyva Êzdiyan, di riya bihêzkerin û nûjenkirina têkiliyan di navbera Êzdiyan xwe bi xwe de ji layekî ve, û ji layekî dîtir ve di navbera Êzdî û rêxistin, û aliyên olî û merovanetî di cihanê de di riya danûstandin û rawergirtinê de, ji layekî dîtir ve; Kar ji bo ku Ola Êzdî ciyê xwe di rêza ayînen cihanê de bigre.

4. Kar ji bo danehev, nivîsandin û nûjenkirina çand û keleşê vê Olê, ji bo parastina hîmên Olî, her weha afrandina lêkolînan di derbarê hemî hêlên Olî û jiyana xelkê vê Olê de, civakî, rewşenbîrî û dîrokî û wergerandina van berheman bo gelek zimanan, û belevkirina van berheman bi rengê pirtûk eger derfet hebin.

5. Nivîsandina lêkolîneke Ciyografî û dîrokî li ser Êzdiyan bi gitî û li ser Êzdiyên baûrê rojavayê Kurdistanê bi taybetî ku bibe jêder û çavkaniyek, û damezirandina axan ji komelê re li ciyên ku Êzdî lê dijîn de.

6. bi hêzkerina rola jinê daku bikaribe ciyê xwe yê surityan e mîna Mêr di civatê de bigre, di riya pîkdarîya wêna di hemî bizavên cor bi cor de mil bi mil li gel mêr. Her weha li xwedîderketina li biçûkan û perwerdekirina wana bi êweyekî tenduristiyane, li gor derfetên berdest. Vekirina hemî derfetên zanînwergirtinê li pêiya gêncan, ji bo sînokirina derketina ji rêza civatê.

7. Aŕkariya xwendevan û agirtên Êzdiyan yên ku ji ber sedemên aborî nikarin xwendina xwe bi dawî bînin, her weha alîkariya malbatên Êzdiyan yên belengaz û li gor karînen komelê di dema nuha de .

8. Bêkûpêkirina komîteyekê ku biêt bi Parêzerekî Elman re peywendiyê çekê (an jî bêtir) ku ji Êzdiyatiyê bi tayîbetî û jî pirsên mafxwestin û mafwergirtina mafê penaberiyê bi kelemperî agahdar be; daku li nik dadgehên Elman dubarepirskirin û lênerîna pirsên ewan kesên Êzdî yên ku hîna mafê mana li vî welatî bi dest bê xistin...

- **Ji kerema xwe re, analîzekî li ser buyera Şingalê û buyerên paşê pêk hatin ji me re bike.**

**Serhan Isa:** Eger Şingal ne Herêmekê Kurdî be, wê li ser rûkê vê zemînê welatek bi navê Kurdistan tune be.

Şingal an jî keleha berxwedanê wek ku Êzdî wê bi nav dikin, mezintirîn herêma Êzdiya ye. *"Jimara nişteciyên wê bêtir ji 400 hezar kes e, anku rêjeya Êzdiyan li Şingal 80% î ye".*<sup>1</sup>  
" Jimara nişteciyên Şingal di sala 1075 de bêtir ji 30 hezar kes bûn û jimara xaniyan di salên 1394 an de wek ku " Demlûcî " dibêje bêtir ji 35 hezar xanî bûn,"<sup>2</sup>  
Nişteciyên Şingal bi giştî Kurd in, wek xak jî parçeyekî bingehîne ji nexşeya Kurdistanê, " *ku ew bi xwe dikeve rojavayî kurdistanê başûr, 120 km ji aliyê rojava ve ji Mûsil dûr e*".<sup>3</sup>  
Şingal ji sînorê xwe yê rojava ve dikeve ser sînorê dewleta Sûriyê, ji aliyên wê yên din ve jî hozên Ereba ne.

Şingal wek cografiya ji dewletên cîranê Iraqê re, bi tayîbet yê hevsînor mîna Sûriye, ji roja roj de ciyê pirs û tirsê ye.

Şingal, Tilefer, Zemar xaniqîn, Başîk û Bazan, Şêxan û Kerkûk, ji bo tevgera siyasî ya Kurdî li Başûrê Kurdistan pirseke pir mezin in, û di seranserê pêvajoka têkoşîna xwe de bal kişandîya ser van herêman û bi xurtî doza zîvirandina wan ser nexşeya Kurdistan kiriye.

Lê divê em ji bîr nekin ku dijminên kurdan jî her timî ji bo vê dozê bi dekûdolab bûn, û hetanî vê gavê jî qet bi tu awayan rê nadin ku ev navçe û herêm bi nexşeya Kurdistanê ve bêne girêdan. Ji bo Kurdan jî eger hat û ev proje têkçû wê ziyaneke mezin bighîne Gelê Kurd wek netew û wek xak.

Piştî serhildana 1991 î, gelek herêmên Kurdî ji bin destê deshilatdariya "Bexda" derketin. Di nav de jî gund û navçeyên Kurdên Êzdî bi tayîbet li Parêzgeha Dihokê, û hêdî hêdî Êzdî wek Ol, Netew di hemî hêlên jiyane de, di Iraqê û Kurdistanê de geş bûn.

Piştî rûxandina rêjîma Bexda ya faşist di 09 Nîsana 2003 an de, Kurdên Êzdî jî mîna hemî pêkhatiyên Iraqê bi tam û bîna azadiyê şad bûn, û bi qeftên gulên pêşmergeh pêşwazî kirin.

Lê hêdî hêdî ev azadî û Iraq bi giştî li wan bû zindaneke vekirî.

Bûyera ku di 14.08.2007 an li Herêma Şingal " Sîba Şêx xidrê û Girê Izêr " qewimî, û di encamê de bêtir ji:

311 Pakrewanan

304 Birîndaran

36 Sêwiya

3050 Xaniyên ku zirar dîrîna

300 Xaniyên ku ji kok ve hilweşiyana

170 Firoşgehên ku ji ko ve hilweşiyana<sup>4</sup>

Kurdên Êzdî li şûn xwe hiştin. Teror; di hizir, pilan, şêwe, dem, cî, û alavanên xwe de pir nuh bû.

Ji bo min bijatina dema bûyerê 14.08. ciyê pirsêka mezin e?!

Piştî bûyerê parêzerê Mûsilê "Durêd Muhemed Keşmûla" doz li hikûmeta Iraqê kir, ku Herêma

Şingal wek herêmek wêran ilan bike, û destê alîkariyê bi zûtirîn dem ji xelkê deverê re dirêj bike. Li ser vî esasî Encumena Wezîran yekşemba di pey bûyerê ev biryar sitandin, û 10 Milyon Dolar ji derverê re terxan kirin.

**Lê mixabin ev alîkarî hetanî vê gavê bi rengekî rêk û pêk û pêdivî negihişte xelkên deverê?!**

Herweha miletê Kurd li başûrê Kurdistanê bi tayîbet û li tevaya Kurdistanê û welatên ku Kurd lê dijîn bi dilsozî û alîkariyêke pir mezin beşdarî bûyerê bûn.

Ji layê din ve jî, helwesta Serkirdayetîya Kurdî bi tayîbet Serok Berzanî û Telebanî ciyê serbilindiyê bû, lê diyare ku damûdezgehên Herêmê û Iraqê bi erkên xwe yê pêdivî ranebûn û li helwesta serkirdayetiyê nebûn xwedî.

Nerazîbûn, daxwiyânî û helwestên ku di derbara bûyerê de hatin dayîn, ciyê serbilindiyê bûn, û di asteka pir hêja de bûn.

Bûyer ji hêla Koşka Sipî, Vatîkan, Al-Azher, û gelek dewlet, hêzên siyasî, saziyên mafên merovan, rewşenbîr û nivîskarên ve hate şermezarkirin.

Lê dîsa di praktîkê de evan dewletan destê alîkariyê ji xelkên deverê re dirêj nekirin, bêguman heta radeyekê merov dikare vê nepûtepêdanê fam bike, ji ber îro di Iraqê de hêza herî desthilatdar Emerîka ye, her weha ev wezîfe di pileya yekemîn de ya Hikûmeta Merkezî û Herêmê bû.

Ji layekî din ve, divê em tevger û xebata mal, komel û saziyên Êzdiyan jibîr nekin, têkoşîna ku van saziyan û tevaya Êzdiyên cîhanê nîşan da ciyê rûmet û serbilindiyê bû. Li gor karî û derfetên xwe hetanî weka roja îro jî, di vê xebatê de beşdar in.

Gelek siyasatmedar, nivîskar, û hêzên siyasî, dema bûyerê bi cîbecîkirin û pêkanîna xala (140) ji destûra Iraqê ve girêdan. Lê piştî bişûndedan û gîrokirina bicîkirina vê xalê û helwesta Hikûmeta Herêmê ya heta radeyek sist, diyar bû ku armanc ji wisa mezintir, ferehtir û dijwartir bû.

Bersiva Hikûmeta Herêmê li ser rexneyên ku piştî qewimîna bûyerê hatin ji wan re, li ser nerabûna wan bi erk û wezîfa parastina hemwelatî û herêmên kurdî, bersivê pir seqet û ne saxlem bû.

Di hindek analîzeyên din de ev komkujî bi bûyerên (Şêxan- 14-15-16.02.2007), (Behzanê 07.04.2007), û (Musil 22.04.2007) girêdan.

Bûyer wek hizir, "hizra teroryane" di bingeha xwe de, di warê kuştin û tolhîlanînê de, bi tayîbet di Iraqê de, piştî rûxandina rêjîma Sedam a faşist, hizreke nuh bû, ji ber ku armanca van " grûp û hêzên kuştinê " vê carê ew bû, ji ortêhîlanîna mîletekî bi ser xwe bû, "ferman" a tunekirina olekê bû?!

Bûyer di şêweyê xwe de, pir hovane bû, pir bi badnor û ziyan bû, li wê radeya ku merov têxîne nava pirs û gumanên pir xeternak û balkêş de, ku bûyereke bi vî reng, deng û ziyaneke wê hêzên pir mezin li pey hebin.

Bûyer wek komkujî, "ferman", a parçeyekî bingehîn ji mîletê Kurd, û li ser astê xwe yê Kurdî wek Dewlet, Medya, û Siyaset, merov dikare bêje ku pûtepêdaneka mezin û pêdivî pê nehate kirin?!

Ev yek jî bêguman ciyê pirsê ye, her weha bû sedema nexweşiyeka pir mezin di gewdê Kurdayetiyê de, û encamên wê yê negatîf hêdî hêdî derdikevin holê.

Dibe ku di kurteanalîzeyekê de merov nikaribe berawerdiyekê di navbera Jenosîda Şingal (14.08.08 an) Hîroşîma (06.08.1945) Naxazakî (09.08.1945) û Helebça de (16.03.1988) bike, lê bi

herhal bûyera Şingal di hemî astan de nekêmî van hersê bûyeran bû.

Hetanî weka vê kêlîkê bûyerên ku li herêmen Kurdên Êzdî qewimîne, mîna (Şêxan- 14-15-16.02.2007), (Behzanê 07.04.2007), û (Musil 22.04.2007) ne ji layê Hikûmeta Herême ve û ne jî ji layê Hikûmeta Merkezî ve lêkolînên mezin, pêdivî û pisporane li ser nehatine çêkirin?!

Kurdên Êzdî di seranserê dîroka xwe de hêminî, bawerî û xweşî ji derdora xwe, bi tayîbet ji birayên xwe yên Kurdên misilman nedîtine; lê piştî rûxandina rêjîma "Sedam", Kurdên Êzdî jî mîna tevaya pêkhatiyên Iraqê bi tam û bîna azadî, aramî û aşîtiyê şad bûn, û bi derdora xwe re derbasî qûnaxeka nuh bûn, û hewil dan ku mil bi mil Iraqa û Kurdîstana dahatû ava bikin û pirên baweriyê di navbera xwe û hevparên xwe de ava bikin.

Ev rewş jî berê merov dide çend pirsên girîng:

- 1- Ev nebawerî ji kur tê, sedemên wê çi ne?
- 2- Pêkhatiyên Kurdîstanê wê karibin li gel hev di Kurdîstaneka azad û hêmin de bijîn?
- 3- Têkiliya van pêkhatiyên bi hev re di çî astê de ye?
- 4- Bîryara siyasî ya Kurd dikare çî bandorê li guhertina vê rewşê bike?
- 5- Ji salên 1991 an ve Kurd xwedî Deshtilatdar in, gelo xeml û temtêla Kurdîstana dahatû jî wê bi vê rengê be, wê bi van êşa be?
- 6- Ciyê Kurdên Êzdî wê di Kurdîstana dahatû de jî bi vî rengî be?
- 7- Di Kurdîstan û destûreka xuro Misilman, de wê ciyê Olên din li kur be?

Û gelek pirsên din ku gereke roj berî rojê siyasîmedar û rewşenbîrên Kurd li ser bixebitin.

Mixabin encama van sedemên ku me li jor anîn ziman, û encama danûstandina ne wekhev, ne durîst, ne birane a ku ji hêla Hikûmeta Merkezî û Hikûmeta Herêma Kurdîstanê ve bi Êzdîyan re hate kirin, û tê kirin, bûne sedema rûxandina van pirên baweriyê, bûn sedema parçekirina mîletê Kurd, bûn sedema sedên nexweşiyên din, yên ku di bîngeha xwe de wê ziyarên pir mezin û xeternak bîghînin pîrsa Kurdî di seranserê Kurdîstanê de.

Ji layekî din ve eger em bala xwe bidin Nexşeya siyasî ya rojhilata navîn em dê bibînin ku di wê herême de pir hêzên hevpeyman yên ku li dijî hebûna mîletê Kurd û pîrsa wî ya netewî kar dikin hene.

Lê pîrs ew e:

Gelo hêzên siyasî yên Kurd li hember van hêzên hevpeyman çî kar û tedbîran dikin?

Civaka Kurdî hetanî çî radeyê ji dekûdolabên van hêzan re hişyar e.?

Rewşa civaka Kurdî a navxweyî hetanî bi çî radeyê saxleme û dikare xwe li ber van dekûdolaban bigre?

Bandora hizra Islamî ya radîkal li civaka Kurdî di çî astê de ye?

Xetera vê hizra radîkal li ser pêkhatiyên Kurdîstanê çawaya û wê çawa be?

Şêweyê têkiliyê di navbera Hikûmeta Herême de û hemwelatîyê wê de bi çî rengî ye?

Nêzîkbûn û famkirina Hikûmeta Herême ji daxwaz, metirsya û mafên Êzdîyan û hindikayên din yên Kurdîstanê re çawa ye?

Ji Hikûmeta Herême tê xwestin ku bi awayekî cedî li ser van pîrsan û gelekên din jî rawest e û bi zûtîrîn dem çareserîya ji wan re peyda bike, û hevparên xwe yên vê xakê bi tenê nehêle.

Di hîlbijartinên yekemîn yên Perlemana Iraqê (komela niştimanî) di sala 2004 an de, di nav lîsteya hevpeymanî Kurdîstanê de, sê kursiyên Êzdîyan hebûn, her weha di wezareta ku di dema serokwezîr " Iyad Al-Alawî " de hatî çêkirin de, wezaretek şiklî bi navê wezareta dewletê ya karûbarên civaka sîvîl dane Êzdîyan.

Di salên 2005 an û 2006 an dema hikûmeta serokwezîr „ Ibrahîm Al-Ceferî“ de, ev her sê kursiyên Perleman û yê wezarete jî ji Êzdîyan hatin sitandin, tenê di nav lîsteya hevpeymanî Kurdîstanê de navekî Êzdî hebû! Her weha „Tevgera Êzdîyan ya çaksazî û pêşverû“, a ku Hikûmeta herême bû sedema jidayîkbûna wê kursiyek bidestxistin.

Mafbinpêkirina û jiguhavêtina mafên Êzdiyan û pêkhatiyên din ne tenê di Hikûmeta „Bexda“ yê de berdewam dike, belê li hêla Hikûmeta herêma Kurdistanê jî rewş hîna xerabtir û diwartir e. Kurdên Êzdî di perleman û hikûmeta herêmê de xwedî sê kursî û du wezaretên şeklî ne.

Hêzên siyasî yên ku îro Iraqê birêve dibin, qîma xwe bi vê yekê jî ne anîn, û dîtî ku ev mafên ku pêkhatiyên Iraqê yên kêmhijmar, bidestxistine pir e ji wan re, îdî perlemana Iraqê bi piraniya dengên biryar dan ku „benda 50 „ ji yasaya hilbijartina encumenê parêzgehan rakirin.

Li ser vê biryara Perlemana Iraqê a dijwar ku di derheqa hinikayiyên xwe de sitandiya cihan bêdeng nema û dengên bi hêz ji nivîskar, rewşenbîr, hiqûqnas dezgehên mafên merovan û civaka sivil bilind bûn.

Di vê derbarê de şandeka Kurdên Êzdî bi serokatiya Mîrê Êzdiyan li cihanê Mîr Tehsîn Beg di 13.10.08 an de, berê xwe dane avahiya Perlemana Kurdistanê û ji layê berêz Ednan Muftî serokê Perlemana Kurdistanê, serokê komîteya nivîsandina destûra Herêmê û çend berpîrsên din ve hatin pêşwazî kirin.

Mîr Tehsîn Beg û şanda li gel daxwaz li rayedarên Hikûmeta Herêmê kirin ku li Kurdên Êzdî û hindikayiyên din xwedî de derkevin û mafên wan di destûra „Herêmê“ û ya „Bexda“ yê de bêne çespendin.

Ji hêla xwe ve Serokperlemanê Kurdistanê soz da şandê ku bi cidî li ser daxwaz pêşniyaz û gazine wan rawestin, û got ku Kurdên Êzdî parçeyekî bingehîn ji netewa Kurd û em qet bi tu awayan rê nadin tu hêzan ku mafên wan binpê bikin.!

Her weha hidikayên din jî yên mîna Xiristyanan bêdeng neman û serî li Hikûmeta Herêmê dan, û doza maf û parastina xwe kirin.

Tê zanîn ku di dema dawî de, teroristan di bajarê Mûsilê de gefên mezin li Xiristiyan xwendin, û bêtirî 15 kesan jiyana xwe ji dest dan, û bêtir ji 800 kesî koçber bûn.<sup>5</sup> Her weha Kurdên Feyilî jî her timî ji danûstandina Hikûmeta Herêmê û ji ya Merkezî jî bi gazine in.

Ev rewşê û ev nerazîbûn û gilî û gazine van hidikayiyên Iraqê bi giştî ne ji valahiyê tên. Û eger rewş bi vî rengî berdewam bike, dê di pêşerojê de teqîn û encamên pir nexweş, pir bi zîyan bi xwe re bîne, ku êdî tu kes nikaribe li ber jan û hêza wan xwe bigre.

#### **Jêder û çavkanî:**

- 1- raporta milletên dibin gefê de ( GfbV )
- 2- Kîfah Mehmûd, Şingal ji salên (1947- 2002) semînar.
- 3- Heman jêder
- 4- Agahdariyên komîteya Hawarê 22.08-26.08.2007 an
- 5- Daxwiyaniya çak 17.10.2008

**Serokê Enstîtuya Kurdî ya Brukselê Derwêş Ferho:**  
Jenosîda Êzidiyan tê plankirin

**Gabar Çiyan**

- Hêja Derwêş M. Ferho, em te ji xebatên Enstîtuya Kurdî ya Brukselê nas dikin. Hayê mej i çalakiyên we yên hêja heye. Em dixwazin hûn hinekî qala xwe bikin. **Derwêş M. Ferho ki ye?**  
**Derwêş M. Ferho:** Ji Mizîzex (Midyard), ji sala 1977 û vir de li Beljîka dimînim. Di 1978 de tev 6 hevalên xwe TÊKOŞER, Yekîtiya Karker û Xwendekarên Kurd li Beljîka damezrand. Ev rêxistin bû hîmê Enstîtuya Kurdî ya Brukselê (1989). Xwendina bilind (ne zanîngeh) li bajarê Leuven qedand. Ji 1996 de serokatiya Enstîtuyê dikim. Sê berhemên min yên helbestan, tev nivîskar û lêkolînerên cihê jî bi qasî deh berhemên li ser pirsên cihê yên Kurdan hatine weşandin. Berpirsiyariya giştî ya kovarên Les Kurdes (Frensizî) û De Koerden (Nederlandî) dikim. Her du kovar jî yên Enstîtuya Kurdî ya Brukselê ne.

- Bi taybetî li Sengalê û li deverên din yên Kurdistanê Êzîdî dibin qurbana êrîşên hovane. Ewlekariya wan li ser xaka xwe tune ye. Dîtina te ji bo parastina vê çanda netewî ya kevnare û parastina Êzidiyan çi ye?

**Derwêş M. Ferho:** Zor û zilma li ser civaka Êzidiyan ne tiştêkî nû ye. Demeke dirêj e û diçe heta bi destpêka guhertina ol û rayedariya (îktîdar) li nav Kurdan. Sitara Êzidiyan, ji gelek sedeman, di hember êrîşên ji dervayê civaka wan de, di bin ti perran de pêk nehat. Bi teybetî, di demên ku Kurdan bi awayekî giştî û berfireh ber bi çûna Îslamê de çûn. Her çiqasî îslamiyet li Kurdistan bi hêz ket û her çiqasî rayedarên herêmê Îslamiyet mîna ola fermî pejirandin ev zor û zilm li ser Êzidiyan zêde bû. Lê ev nayê vê wateyê ku bes hêzên Îslamî û yên nêzî wan êrîş birin ser Êzidiyan. Gelek civakên xwedî olên din jî Êzîdî eşandine. Êzîdî behsa 72 (vê dawiyê jî ya Sengalê kete ser) fermanên li serê wan qewîmî ne dikin. Ez heta niha nizanim li ser çi esasî 72 fermanan dibêjin. Lê tiştê ku ez zanim, fermaneke berdeyamî li ser vê civakê heye. Yek be, yan 72 be! Ev civaka xwedî ol û dîrokeke kevnare qurbanê teybetmendiyên xwe ye. Li ser axa xwe, li nav welatê xwe, di jiyana xwe de êrîş têne ser û bi qelandinê tê tehdîdkirin. Roj bi roj hê zêdetir dikeve ber kokberrînê. Ev kokberrîn ji aliyê olî ve, ji aliyê civakî ve, ji aliyê dîrokî ve, ji aliyê etnografîk ve û ji aliyê war ve pêk tê. Êzîdî bi xwe neçûne ser xaka kesekî din. Kesên din, civakên din têne ser wan. Talaneke berfireh li ser serê wa ye. Ev kokberrîn û talana mezin organize kirî ye. Hem di nava civakên derdorê de û hem jî ji aliyê fermî de ev kokberrîn û talan serberdayî ne. Fermî û ne fermî, bi qanûn û bê qanûn ev ferman li ser serê wan e. Loma jî nave wê jenosîd e!

Di ware ewlekariyê de ez du alî difikirim.

Yek; çavnebarî û êrîşên li ser Êzidiyan ji aliyê olên din. Di sedsalên dawîn de bi teybetî ji aliyê hêzên Îslamî. Eşîr û dewlet bi tewrên xwe vê civakê yan didin ber zor û zilmê, yan jî li hember zor û zilmê bi qedera xwe re dihêlin. Heq û hiqûqê esîr û dewletan ji bo vê civakê di gelek dem û waran de nameşe. Êzîdî ji heq û hiqûqê bê maf in. Meriv dikare vê yekê bişibîne rewşa giştî ya Kurdan ya neteweyî. Ez bawer nakim ku kesek, civakek yan dewletek nizanibe ku Kurd ji bo Kurdbûna xwe têne perçiqandin. Lê ev kes, civak û cihan li hember vê zor û zilma li ser Kurdan bê deng dimîne. Êzîdî jî di eynî rewşê de ne. Ew ji bo ol û teybetmendiyên xwe têne qirkirin. Her kes jî vê dizane. Lê kî li wan xwedî derdikeve? Kî li ku li heq û hiqûqê wan dipirse?

Du; Êzîdî xwe bi xwe şîrikê vê rewşê ne. Di bin nave xweparastinê û ji tirsê hundakirina ol û teybetmendiyên xwe, xwe di qalikê xwe de kilît kirin. Ne di ware olê de û ne jî di warê ramanê de xwe nuh kirin. Li ber xwe nedan. Dijminê ol û civaka xwe bêminet nekirin. Ji bo kêşe zêde nebin xwe bêdeng kirin!!!

Derdorê wan ew îzole kirin, fetwa li ser wan xwendin, ew ji bo berjewendiyên ola Îslamê bi gelek tiştan tewanbar kirin, av û nanê wan haram kirin, civaka wan kirin pêkenok, ziman û adedên wan gunehkar kirin, qedexe kirin, bi bîr û baweriya wan lîstin... Ev qas tişt jî bi zanebûn hatin kirin. Ev siyasetek bû. Stratejiyeke ji bo ji kokberrîna Êzidiyan, ya demdirêj bû.

Êzîdiyan çi kir? Ev qas tişt bi dil yan jî bê dil, qebûl kir. Serî nehilda. Dema meriv li dîrokê dinêre çi dibîne? Ew ol û ramanên ku ji derve re vekirî ne, ji mînaqêşê re vekirî ne û zelal in, pêş dikevin. Mezin dibin. Bi mezinbûna xwe re jî bi hêz dibin. Ji ber çi sedemê olên Îslamê û Xiristiyanan li her kuçe û herêmên cihanê mizgeft û dêrên xwe ava dikin, lê Êzîdiyên me heta niha li yek cî mabeteke xwe ava nekirin? Çima niha dest pê nakin û mabetan ava nakin? Di her mizgeft, dêr û xwendegehên li seranserê cîhanê hînbûna van her du, û gelek olên din jî, mimkin e lê bes ola Êzîdiyan veşartî ye? Rewş hatiyê vê qasê ku êdî 99 % Êzîdiyan jî ola xwe nas nakin. Bes dizanin ew êzîdî ne. Lê naveroka Ezdahiyê nizanin. Ev bi serê xwe trajediyek e û gunehêkî mezin e. Kî ji vê yekê tewanbar e? Êzîdî bi xwe!

Civaka Êzîdiyan, ji sedema kilîtkirina deriyan, teng ma. Bêzar ma. Bê goman ma. Hêvîşkestî bûn. Xwe bê xwedî û bêhêz dîtin. Ji xwe û rastbûna xwe, ji hêza xwe û bikêrbûnên xwe bawerşkestî bûn. Xwe bê heval û bê dost dîtin.

Eger di ciyê pêwîst de li ber xwe dabane û mineta kesekî nehildane rewş weha nedibû. Eger ew di dema dihatin îzolekirin de, li ser fetwa û ferman dihatin xwendin bi cesaret rawestabane rewş weha nedibû. Eger di dema ku hin ji wan misilmanên şîrheram dihatin malên wan yan li ciyekî din av û nanê wan û destkuja wan nedixwar û venedixwarin gerek ji wan re negotibane, kerem bikin hun serê vê heywanê jêkin. Bila birçî û tî mabane. Gerek e ji wan re hatibane gotin; nan û ava me ji nava te paqijtir e. Ne nan û av, ne destkuja me heram e. Dilê we ne paqij û heram e.

Di warê ziman de Êzîdî Kurdê herî paqij man. Kurdên ku misilman bûn, heta bi zimanê xwe, bi zimanê xwe re jî bîr û ramanên xwe, orf û adedên xwe jî guhertin. Lê Êzîdiyan ev nekir. Bi zimanê xwe axaftin, duayên xwe, limêjên xwe, şîr û şahiyên xwe bi zimanê xwe, bi Kurdî kirin. Ev hêjayî gotinê ye ku meriv pê serbilind e. Lê çi kêmasî di warê ziman de hate kirin? Ew jî ew e ku ew ziman dîsa ji sedema tirs û gomanan nehate nivîsîn. Ev jî bû sedema ku bi hezaran tiştên Êzdahiyê, ez bi rehetî dikarin bêjim Xezîne, hunda bûn. Ewê careke din werin dîtin û bêne nivîsîn pirseke mezin e?

Ji bo parastina Êzîdiyan li tevayê herêmên Kurdan û dervayê welêt, divê merov çi bike? Em çawa dikarin vê çanda kevnare xurttir bikin?

Heta niha, Êzîdiyan werger di navbera xwe û Xwedê de pêwîst nedîtine. Rasterê ew dikarin bi zimanê xwe, bi Xwedê re diyalogê bikin. Ev serbilindiyê mezin e. Ne Erebi, ne Turkî, ne Parsî û ne zimanekî din ji me re lazim e ku em duayên xwe, limêjên xwe, li ber Xwedê bikin. Zimanê me Kurdî pirr xweş e û Xwedê jî bi Kurdî ji me baştir dizane.

Bi bir baweriya min divê Êzîdî bighine wê qenaetê ku kesek serê kesî naxwerêne. Divê ew xwe bi xwe serê xwe bixwerînin. Ew tê wateyê ku ew xwe baş organîze bikin. Dubendîtîyên nav xwe rakin. Di bîr ramanên xwe de reforman pêkînin. Mîna çira ku derdorê xwe ronahî bike xwe li derdorê xwe belav bikin. Wan kilîtên kevnare bişkinin û biavêjin behreke kûr. Qedr û qîmetê ol û teybetmendiyên xwe heşkere li ser meydana zanyariyê razînin û bikin mijara lêkolînan. Di warê civakê de xwe li hev kom bikin. Ji xwe êmin û zelal bikevin nava civakên din. Bi şik û goman nemînin. Ji xwe bawer bin. Ji aliyê ronakbîrên Kurdan jî tiştên pêwîst ku meriv bike; Divê em ol û teybetmendiyên Êzdahiyê zengîniya xwe bibînin. Ji serî heta binî, dua û qewlên Êzîdiyan li ser orf û adedên me Kurdan in.

Hundakirina Êzdahiyê di nava Kurdan û Kurdistan de pejirandina xweguhertineke ne li rê ye. Di vê rewşê de li Kurdistan pejirandina asimilasyoneke ber bi Îslamê de ye. Li Ewropa û derên din pejirandina asimilasyona ber bi Xiristiyanîzmê ye.

Ne ku ez hember ol, bîr û baweriyên din im. Her kes di bijartina bîr û baweriyê de azad e. Lê ji bo me Kurdan pêwîstiya zanîne heye ku Êzdayetî bîr û baweriyêke bi teybetî ji nav me Kurdan rabû ye û xwezayî ye. Em ji bo çi vê xezîna mezin hunda bikin û ola Ereban, yan oleke din bibijêrin e pê bijîn?

**Ji Rêvebiriya Komela Nivîskarên Kurd ya Amedê Arjen Arî:**  
Ku kurd hebin...

Gabar Çiyan

- Em te bêhtir ji cîhana te ya dewlemend, pir reng û fireh, i helbestên te yên bilind nas dikin. Her wisa di rêvebiriya Komela Nivîskarên Kurd li Amedê de jî xebata te wek rêvebirê têkiliyên bi derve re didome.

**Ji kerema xwe re, qala xwe ji me re bike. Arjîn Arî ki ye?**

**Arjen Arî:** Arjen Arî di sala 1956'an de, li herêma Omeriya, li gundê Çalê hatiye dinyayê. Di sala 1979'an de Enstituya Perwerdeyî ya Diyarbekirê Beşa Zimanê Tirkî qedand. Weke gelek şa'ir û nivîskarên kurd wî jî bi tirkî dest bi helbestê kir. Di sala 1976ê de li Nisêbînê ji ber belavkirina belavokekê hate girtin. Wê demê polisan dest danîn ser helbestên wî yên bi tirkî û kurdî. Qasî hefteyekê di hepsê de ma. Ew berdan, lê helbestên wî taa niha di mexzena Dadgeha Nisêbînê de hepsî ne. Di gel, ku weke cara pêşîn kovara Tîrêjê de helbestên wî weşiyar têt zanîn, ya rast, helbesta wî ya ewil di belavokeke ku li herêma Mêrdîn hate belavkirin de weşiya. Ew helbest ji sé malikan/beytan pêk dihat. Malikê jê ev bû: Du mirin kirin mahne, rakirin ling Nisêbînê/Xewa sibê bela kirin, avêtin nav tirs û xwînê

Bi dû 12ê Îlonê de ew li welêt ma, helbestên wî di kovarên li derveyê welêt; wekî Berbang, Kurdistan Press, Nûdem, Çira, Pelîn û Rewşenê de hatin weşandin. Di sala 1992ê li navçeya Nisêbînê li ber deriyê mala xwe rastî êrişekê çekî bû. Birîndar rakirin Nexweşxaneyê Zanîngeha Dîcleyê. Ji wê bûyerê de li Amedê dijî.

Di sala 2004ê di nava demazrênerên Komeleya Nivîskarên Kurd de cih girt, hé jî di rêveberiyê de Berpirsê Tekiliyên/alaqatan e.

Arjen Arî ji bilî kovara W, Peyv; di rojnameya rojane bi kurdî, Azadiya Welat de her heftî di quncika bi navê 'Erxewan' de, di malpera Diyarnameyê de jî her heftî di quncika bi navê 'Agirdank' de, û carinan jî bi nivîsên xwe beşderî Malpera Amîdakurd dibe.

Berhem

- Ramûsan min veşartin li geliyekî Helbest, Weşanên Avesta, 2000
- Ev çiya rûspî ne Helbest, Weşanên Avesta, 2002
- Destana Kawa Helbest, Weşanên Elma, 2003
- Eroûtîka Helbest, Weşanên Lîs, 2006
- Bakûrê Helbestê/Antolojiya Helbesta Bakûr, Wş. Y. N. Kurd, Duhok, 2007
- Şergele, Helbest, Weşanên Avesta, 2008
- Çil Çarîn, Helbest, Wş. Enstituya Kurdî ya Amedê (ev behrem li ber çapkirinê ye)

- **Ji kerema xwe re, dîtina xwe li ser Êzidiyan û parastina vê çanda kevnare bînine zimên...**

**Arjen Arî:** Kaniyên li ser axa Mezra Botan, ên ku ji hezarên salan û vir ve de ji binê erdê derbûne û bi herîkana ava xwe ya zelal, tezî, şîrîn... ev ax şên û şîn kirine, û kirine ku libeke genim bibe deh, bibe sîh; û her cure kulîlk, her cure pincar; délî, devî, dar şîn bibin, şaxan xwe pertew pertew berdin û cembek cembek fêkî bidin şênêwar û nişteciyên xwe; roj hatiye sor sor herikî ne, roj hatiye bi xem, bi mitale, û têrkeser ponijîne, pêjinîne li dû kiryar û rûdanên li der û dora xwe...

Her qasid, xweş ne xweş ragihînerê mizgînekê ye.

Û ev qasid bi taybetî ji nava xelkê xwe rabûne, bi zimanê xwe; xwe, peyama xwe ragihandine a'mê.

Mûsa yek ji wan e, ku bi devê Xwedayê xwe wahd dabû ku qewmê wî bide pey, qewmê xwe bibe welatê herî aram, bi berke, bi roj û robar... û bi adan...

Cihû ji lewre, welatê xwe bi navê 'axa ku Xweda wahdî wan kiriye' bi nav dikin.

Nevê wî welatî jî Îsraîla Mezin e.

Û bav û kalan me gotine, 'Xweda ku bide bi elba mezin dide'!



Dan/dayîn yek ji taybetî û xasî û comerdiya Xweda ye di her pirtûka ayînî de.  
Li gorî Zend Avestayê jî Xweda/Ahûra Mazda/Xwediyê şev û rojê 16 herêmên bihûştîn beşxî  
Zerdeştîyan/Aryaniyan kiriye. (1) Û li ser wê axê kerî kerî sewal, ref ref teyr û tilûr...kanî û robar,  
dar û daristanên mişt fêkî, dêliyên heft ber û heft team...

Welatê Rojê ye ew welat!

Yê ku gotiye 'Welatê Rojê ' ji van axan re, çi xweş gotiye.

Xweş gotiye, belam ew welat, ev welat welatê ku Ahur'ê xwediyê avê, yê hewayê, yê axê û yê  
rojê bi dilovanî beşxî nişteciyên wê yên qedim: Aryaniyan kiriye, heta ku rûberû nebûye bi êrîşên  
hovane, lawirane û dirinde yên artêşa islamê, roj her roj bi hilatinê re bişiriye li van axan, û  
agirê pîroz pêt bi pêt germahî daye hûr û gir dilê mirovan...

Lê...lêbelê heta kengî?

Heta vê nameyê, vê nameya xelîfeyê ereb yê îslamê Omer îbn- el Xetab dişîne ji *Şahînşahê  
Aryaniyan Yazgird re:*

.....

*"Di demên berê de, hûn desthilatdarê nivê cîhanê bûn. Lê belê neha bala xwe bidê ku çawa  
roja we reş dibe. Li hemû eniyan arteşên we têk diçin û welatê we li ber hilweşandinê ye.  
Ez destnîşan dikim, ji bilî ku hûn bi me re îtîfaqê bikin û bibine musulman, tu çareya we  
nîne. Her weha, divê tu ji yek Xwedayî (ALLAH) bawer bikî û wî bihebînî.(2)*

Benda li jorê, bendek e ji nameya *Omer îbn- el Xetab* e (634-644) a ku dişîne ji *Şahînşahê  
Aryaniyan Yazgird'ê (Yezdgird, Yezdgur)* di dema Sasaniyan de li ser textê desthelatê rûniştî;  
ku wî û qewmê wî vedixwîne ser 'reyê rast'!

Ji nameya Yazgird diyar e, berî nameya Omer arteşa misilmanan bi navê Allah, şûr bi dest, berê  
xwe dane qewmê Arî.

Nameye Omer bê bersiv namîne.

Yazgird'ê Aryanî -ji naveroka nameyê dixuye, bi hêz û kerbeke pirr- vê nameya li jêr bi  
nivîsevanê xwe didi nivîsandin û rêdike ji xelîfeyê xwedêgiravî remza adaletê Omer'ê îbn-el  
Xetab re:

*"Bi navê Ahura Mazda, Afirînerê Giyan û Zanist ê!*

*Di nameya te ya herî dawî de, bê naskirin, bêyî ku tu zanibî em bi çi bawerin tu daxwaz û  
emir dikî ku em bawerî bi xwedayê te "Allah-Û-Akbar" bînin û ola îslamê bipejirînin.*

.....

*Ji bo me xerîb e ku tu xelîfê eraban î û çewa dibe ku xelîfê ereban hewqas nezan e ku ji ola  
me ne haydar e*

.....

*Em, gelên Aryanî bi hezarên salan li vî welatî bi kultur û hunera xwe rojê pênc caran ji yek  
xwedanekî re dua û îbadetên xwe pêşkêş dikin. Di nav rastî, dostanî û hevalbendiyê de li vî  
welatî, me ala RAMANÊN PAK, PEYVÊN PAK Û KIRYARÊN PAK her dem berz girtiye.*

Lê hûn?

*Hûn û hevalbendên we, gerokên li çolan, wek mar û gumgumokan, ji kulturê bê par, hûn hê  
jî zarokên bê guneh keçan bi saxî binerd dikin."(3)*

Name terê xwe dirêj e.

Yazgird di cihê nameyê de Ereban bi talenkeriyê, şelînkariyê, rêbiriyê, û hemû tiştêdermirovî  
tewanbar dike û wisa berdewamiyê dide nameyê:

*'.....Şerm û heya we Ereban nîn e. Hûn Ereban, serê zarokên Xweda jê dikin, dîlên şer  
dikujin, tecawuzê jinan dikin, zarokên qîzin zindî binerd dikin, karwanan dişelînin,  
komkujiyan dikin, xelkê direvînin û diziya malên wan dikin, dilê we ereban ji kevir e.*

.....

*Ka bêje! Piştî van kiryarên we yên bi qirêj û gemar, çewa dibe ku tu me vedixwî ser rêya*

*rast? ''(4)*

Di serdema dêrîn de, gava ku Xwedawend pirrbûn, meriv bihizire têderdixe/têdigihêje çima Ares, Înanana, Îştar, Zews...berîzîne hev, pevçûne, şer rakirine di navbera xwe de... Lê di dema qewmên ku bi saya serê Brahim Xelîlê me berê xwe dane yek Xwedayî û jê re xûz bûn, çima gelo her qewmî- bi taybet û xasma Ereban- bi 'şûrê Xweda' berê xwe dan qewmên din?

Hê jî bi qasî ku her ol ji texma xwe dibêje Xweda yek e, bêşîrîk û bêheval e; her ol, xasma rayedarên olî bi fereseteke ku Xwedayê xwe di ser Xwedayê yê din re bigirin, tevdigerin.

Weke ku ji nameya Yazgird jî diyar e; dema ku Aryaniyan îman bi heyîn û yekîtî û balatiya Ahura Mazda dianîn Ereben çiptazî li Meke û Medîneyê ji pût û seneman re xûz dibûn...

Tiştê balkêş ew e, ku hê wê demê Yazgird mîna ku hay ji Sureta Ûsiv(5) hebe, di nameya xwe de weha dibêje:

***'Îroj ji me tê xwestin ku artêşa me were bindestkirin ji aliye artêşa ereb ve, bi navê "Allah-Û-Akbar". Bi zora şûr dê me bibin ser ola xwe ya "Allah-U-Akbar" û wê me bêgav bikin ku em ji xwedayên wan re rojê pênc car bi erebî secde bikin, ji ber ku "Allah-Û-Akbar" tenê ji erebî fêhm dike.(6)***

Wisa bihizirin û bizanibin ku, heta ku Qur'an nazil nebûye, li Rojhelata Navîn, li Çila Ken'an, li bakûr û başûrê Mezra Botan yek qewm ne bêtîrîk e, ne bê rêber û pêximber e ji bilî Ereban!

Bi hatina Qur'anê re Ereben xwedî pût û senem dibin/bûn Xwediyên Xweda, û ji wê rojê de her kes/î vexwendin/vedixwînin - geh bi nameyan, geh bi şûr- ser 'rêya rast'!

Li gorî hişmendiya Ereban ya wê rojê û îro jî naskirina Xweda têrî baweriya bi Xweda nake; ji ber ku pêdiviyê her qewm, her kes baweriya xwe bi Qur'anê, bi Resûl bîne, û bi dû re jî bi Xweda, yanî bi Allah- û Ekber!

Xweda mezin e, ne Xwedayê ku Ereban weke Xwedayê Mezin dibînin bi tenê mezin e!

Lê belê sed heyf û sed mixabin, Kurdên ku ji Êzdayetiye vegeriyan û misalmanetî qebûl kirin, nekarî bawermendên li dû Ahûra Mazda yên ku rojê pênc wextan berê xwe didin rojê, diayên herî şîrîn, qenciya herî qenc, roniya herî bi ron hêvî dikirin/dikin; Ezîdîyan li ser axa wan bisitirînin li quntara Çiyayê Bagokê, li herêma Torê, li Gundê Dawûdiyê, li Bişêriyê, li Beedrê, li Şêxan, li Şengala axpîrox!

Li tevî kurdê nezan; roşenbîr, nivîskar, şêx, beg, axa...hemû kurdên misilman li tevî Serokê Kurdistanê rêzdar Mesûd Barzanî ku di gotina xwe de , 'Resentirîn Kurd Êzdî ne' rast û dirist bin, rojekê berî roja din pêdiviyê ku em ûzr û bexşîna xwe ji Êzdiyan ku ev du hezar sal e digel hemû tundî, tûjî û dijwariyê zimane me , ayîna me ya kone, û çanda me ya qedîm parastine, bixwazin; û her weha ji Xweda/Ezda/Ahura Mazad jî!

Kurd hebin/mabin, ew jî kurdên Êzdî ne:  
Hem bi zimanê xwe, hem bi ayîna xwe!

Pêşniyara mine w e, ku bi pêşengiya we pêngava kampanya 'bexşînxestî û lêborîna ji Êzdiyên Kurd' bêt avêtin.

#### **Çavkanî:**

- 1.Kovara War,Jmr.3,Vendidad,Ji Îngilîzî, N.Torî
- 2,3,4,6. Malpera Amîdakurd, M.Can Şeker
- 5.Quran,Sureya Yûsiv,ji mala bi tirkî, A.A.

**Ji Federasyona Êzidiyan Nivîskar Loqman Bariş:**  
Gotina “Êzdî Kurdên resen in” têt nake

Gabar Çiyan

**- Hêja Loqman, em te ji rojnamevanî û nivîsên te û ji rêvebiriya dergush.com ê nas dikin. Ji kerema xwe re ji mere qala xwe bike. Loqman Bariş ki ye?**

**Loqman Bariş:** Ez di sala 1975'an li navçeya Ruha Wêranşarê li gundê Zewra ji dayik bûme. Li wir min dibistana seretayî xelas kir û du salan jî dibistana navîn xwend. Di sala 1989'an de hatim Almanyayê û min xwendina xwe li vir dewam kir.

Di sala 1995 an de min li Med-TV dest bi kar kir. Paşê bi rêzê li C-TV, MEDYA-TV, ME-TV û ROJ-TV heta sala 2005 xebitîm. Di MEDYA-TV û ME-TV de min weke pêşkêşvan û redaktorê nûçeyan kar kir. Niha jî li zanîngeha Hannover beşa dîrok û felsefeyê dixwînim. Di ber xwendina xwe re malpera [www.dergush.com](http://www.dergush.com) bi rê ve dibim û di rêveberiya Federasyona Komeleyên Êzidiyan de cîhê xwe digrim.

**- Federasyona Komeleyên Êzidiyan-FKÊ çi demê hate damezirandin û armanca wê çi ye?**

**Loqman Bariş:** Federasyona Komeleyên Êzidiyan FKÊ rêxistina ban a mal û komeleyên Êzidiyan e. Di sala 2004'an de hat damezrandin û niha di bin banê de wê de 2 mal, bi dehan komel û komîte hene. Di demeke gelekî kin de du malên din vedike. Bi hezaran endamên van mal û komeleyan hene. Lewma rêxistina herî mezin a Êzidiyan li Ewrûpayê.

Beriya FKÊ jî bi navê Yekîtiya Êzidiyan Kurdistanê bi qasî 12 salan xebatên xwe meşandibû. Rêveberiyekê wê ya ji 15 kesan heye û bi giştî di bin banê vê rêxistinê de bi qasî 140 kes dixebitin.

Federasyona Komeleyên Êzidiyan di xebatên xwe de nasnameya xwe ya kurd weke bingeh digre. Lewma ne tenê rêxistineke olî herweha rêxistineke netewî ye. Bi kurtasî armanca wê ewe ku ol, nasname û çanda Êzidiyan di qada netewî û navnetewî de bide nasandin, xweşbîniya di nava olan de zêde bike. Ji bo vê yekê ji aliyekî xebatên dîplomatîk dimeşîne, ji aliyê din ve jî tevî Civaka Îslamiya Kurdistan û Federasyona Elewiyên Demokratîk, Platforma Olên Mezopotamyayê damezrand.

Dîsa ji bo nasandina Êzidiyan gelek pirtûkên olî, dîrokî, edebî û çandî çap kiriye/dike. Li gelek deveran dersên olî, zimanê kurdî, folklor uhw. dide zarokan. Berê kovareke bi navê Laliş derdixist, lê niha xebata xwe ya di vî warê de bi riya malpera [www.dergush.com](http://www.dergush.com) dimeşîne.

FKÊ ji aliyekî van karan dike, ji aliyê din ve jî hewl pirsgerêkên nava Êzidiyan çi yên di nava xwe de, çi jî yên bi civakên din re çareser bike. Lewma xebata wê di nava gel de û bi gel re ye. Wekî din gelek panel û çalakiyên cûrbecûr organîze dike.

Federasyona Komeleyên Êzidiyan tevî van karan bi komeleyên êzidiyan ên li Ermenîstan, Rusya û Şengalê re jî di nava danûstandinên xurt de ye.

**- Li ser pirsra parastina Êzidiyan dîtina te çi ye?**

**Loqman Bariş:** Tevî ku hejmara Êzidiyan tenê derdora milyonekê ye jî, îro ji bilî bakur, başûr û rojavayê Kurdistanê, li gelek welatên Kafkasyayê, li Rusya heta Sîbiryayê jî belav bûne. Zêdetirî sedhezari li welatên Ewrûpayê, bi taybet li Almanyayê dijîn.

Lewma dema mirov parastina Êzidiyan guftûgo bike, divê her welatî taybet binirxîne. Weke mînak; dema mirov bahsa Êzidiyan li başûrê Kurdistanê bike, divê bahsa zexta olî, kuştin û qetlîaman bike. Lê dema bahsa Ewrûpa bike, divê bi taybet bahsa asîmîlasyonê bike. Li Kafkasyayê jî pirsra ‘gelo Êzdî Kurd in an na’ derdikeve pêşberî me.

Li bakurê Kurdistanê bi têkoşîna rizgariya gelê Kurd re, tahamûl û tolerans ji bo Êzidiyan zêde bûye. Zexta berî salên heştêyî gelekî kêmbûye. Eger hîn hînekî hebe jî bêhtir meseleyên êşîrî ne. Îsal dema du caran çûm welêt, min ev yek dît. Ango biratî derketiye pêş. Ji xwe eger mirov

bahsa biratiya Kurd û Tirkan bike, bahsa biratiya Kurd û Ereban bike, bahsa biratiya Kurd û gelên din bike, li hemberî wê jî biratiya Kurdan xwe bi xwe derxîne pêş, wê demê ruhê netewî bi mirov re nîne.

Ji ber ku berî em û gelên din bigihîjin hev ango bibin birayê hev, herçiqas ola me ne yek be jî em Kurd xwe bi xwe birayên hev in. Hemû Kurd berî Muslumantiyê qebûl bikin, Êzdî bûn. Niha jî hin merivên Êzdiyan ên gelekî nêz û Îslam weke ol qebûl kirine, hene. Ola me ne yek be jî, zimanê me, çanda me, dîroka me, xwîna me, şahî û cejnên me, xewn û xeyalên me, êş û azarên me yek in.

Mixabin em dîbinin ku li başûrê Kurdistanê ev rastî li ber çavan nayên girtin. Salek berê havînê ji bo hin dokûmenteran li ser Êzdiyan çêbikim, li başûrê Kurdistanê bûm. Bi tevahî sê mehan li başûr û di nava Êzdiyan de mam. Dema ez li Hewlerê bûm, fermana li Şengalê pêk hat. Paşê derbasî wê herêmê jî bûm.

Beriya her tiştî nêrîna li Êzdiyan gelekî neyênî ye. Êzdî weke kafir, weke kesên bêol, weke xwedênas, weke neyar tên dîtin. Helbet ne herkes weha dibîne, lê piranî. Lewma jî tevî ku bi sedhezaran Êzdî li wir hene jî êdî çavên herkesî li revê ye. Herkes dixwaze canê xwe rizgar bike. Nizanim valakirina welêt li gor berjewendiyên kê ye? Nizanim eger Şengal bi Kurdistanê ve neyê girêdan kî wê qezenc bike?

Bi taybet ewlekariya Êzdiyên li Şengalê nîne. Ew dever hatiye jîbirkirin. Tirsê ji mirinê li aliyekî, birçîbûn û tîbûn niha derdê herî mezin e. Kar jî nîne. Ji xwe erzaqê Neteweyên Yekbûyi belav dike, nagihîje wan. Destê herkesî vekirî û hêviya wan Xwedê ye. Dibe ku ew dever di fermiyetê ne girêdayî hukûmeta Kurdistanê be, lê di warê pratîkê de her tişt di dest partiyên Kurd de ye.

Ji bo parastina Êzdiyan, li gorî min divê pêşî em vê pirsê ji xwe bikin, gelo em dixwazin Êzdî werin parastin? Ev pirs ji rayedarên hukûmeta Kurdistanê ye. Dema ku meleyek li bajarekî weke Duhokê waazê bide û Êzdiyan weke neyarê Xwedê bide nasandin û lewma jî qetlîama wan helal bike, wê demê Êzdî dê neyên qirkirin? Dema rayedarên hukûmetê jî vî meleyî ji wezîfeyê negrin û ceza nekin, mirovê çewa bahsa parastina Êzdiyan bike? Lewma li gorî min bersiva vê pirsê gelekî girîng e.

Bersiva pirsê erênî be, gavên bîst avêtin gelekî hêsan in. Xurtkirina asayîşê bi serê xwe ne çare ye. Beriya her tiştî divê nêrîna me ya li ser Êzdiyan were guhertin. Gotina 'Êzdî Kurdên resen in' têr nake. Divê hukûmeta Kurdistanê siyaseteke taybet û pozîtîf ji bo Êzdiyan destnîşan bike. Di vê siyasetê de divê xweşbîniya li hemberî Êzdiyan derxîne pêş. Di dersên dibistan û zanîngehan de, li mizgeftan, di çapemeniyê de divê bahsa niqteyên hevbeş û biratiyê bê kirin û ne ku Êzdî weke xwedênas werin nasandin. Ji ber ku ev ne rast e jî.

Piştî ku ev siyasat hat qebûlkirin, gavên din ên werin avêtin li pê tî. Bi vê yekê re gel wê hevûdin qebûl bikin û jiyana Êzdiyan wê were parastin. Wê demê êdî mirov dikare bahsa parastina Êzdiyan ji aliyê çand, ziman û olê ve dike. Mixabin em hîn ji vê yekê dûr in.

## Seroka Federasyona Komeleyên Kurdîstanê Li Swêdê Şermîn Bozarşlan:

Çanda Ezidî Çanda Kurdan ya herî kevnare ye

Gabar Çiyan

- Hêja Şermîn, em te ji xebatên Federasyonê yê piralî û rengîn nas dikin. Em dixwazin dîtina te li ser parastin û ewlekariya Êzidiyan bistînin...

**Şermîn Bozarşlan:** Kurdên Ezidî ji ber ku him kurd in û him jî Ezidî ne; gelek tuda dîtina e. Bi taybetî ewana di herêmên ku bi fermî ne li ser Kurdistanê ve hatine girêdan de dijîn, gelek zilm û zordarî dîtina e û dibînin. Meriv li ku bibe bila bibe, divê meriv ji ber nasnameya xwe ya netewî an jî olîtiyê neyê pelçiqandin û kuştin.

Di herêmen ku grûbên îslamî yên extremist lê hene ewlekariya Ezidiyan her tim di xeterê de ye. Ewlekariya wan him wek kurd û him jî wek Ezidî yekcar di bin riskekî mezin de ye. Parastina kurdên Ezidî, li herêmên ku niha bi fermî ne ser bi Kurdistanê ne di destê yekem de vatinîya Hukûmeta Iraqê ye.

Hindikbûn zehmet e. Pirañî gelek caran li gor normên xwe rewşa Êzidiyan nirxandine. Di xwe de heq dîtina e ku li ser navê wan xeber bidin û wan tarîf bikin. Meriv divê ji Êzidiyan bixwe bipirse ew li xwe çawa dinêrin? Çi dijîn? Çi dixwazin? Ji hukûmeta Iraqê çî dixwazin? Ji me kurdan çî dixwazin?

Çanda Ezidî, çanda kurdan ya herî kevnare ye. Ew li ser axa xwe, çanda xwe ya kurdîtiyê û Ezidîtiyê bi salan parastine û anîne hetanî dema me. Jiyandina çanda Ezidîtiyê, jiyandina beşeke bîngêhîn ya çanda kurdî bixwe ye. Ez hêvîdar im di demekî kin de herêmên Kurd ku tê de gelek Ezidî dijîn; bi hêrema Kurdistanê ve bîngêhîn. Wê demê dê parastina ewlekariya wan hêsantir be!

Destê dijminên kurdan di gelek bûyeran de ku li dijî kurdên Ezidî hatine kirin, hene. Armanc, provokasyon e. Armanc ew e ku kurd bilîyê hev du bibin, tifaqên xwe xira bikin û destkeftiyên xwe ji dest derbixin.

- Li ser pirsê Parastina Kurdên Ezidî li Herêma Kurdistanê dîtina te çî ye?

**Şermîn Bozarşlan:** Di nav herêma Kurdistanê de rewşa Kurdên Ezidî baştir e. Serok, serokwezîr û parlamentoya Kurdistanê wan bi fermî diparêzin. Temsîla wan di parlamentoyê de heye. Rêxistinên Êzidiyan hene. Wek kurdên Ezidî dikarin doza mafên xwe bikin.

Di jîyana rojane de carna bûyerên nexweş li hemberî Êzidiyan çêdibin. Ji ber ku pêşîya van bûyeran bîngêhîn girtin; divê meriv xebatên dîr û dirêj yê sistematîk, xebatên perwerdeyî li ser bîngêha civateke pîrkultûrî, pîrolî û pîrzimanî û li ser mafê mirovahiyê di dibîstan û medyayê de bête kirin. Mamoste, siyasatmedar, karmend, xwendevan, cîran, her kes divê bo parastina Kurdên Ezidî xwe berpirsiyar bibîne.

Di dibîstanan de divê ya agahdarî li ser her olî bê dayîn yan jî li ser tu olî tu agahdarî neyê dayin. Divê siyasat û ol cuda bîngêhîn girtin. Divê civat yên ku îslam wek siyasat bikartînin, yên ku îslam li gor menfeat û li gor mêjîyên xwe yên kevnepereşt şirove dikin, îtibar neke, ji wan re deng nede. Lewra xwendin û perwerdekirina civatê gelek girîng e.

Di dawiyê de dixwazim bibêjim ku di civata demokratîk ya kurdan de divê qîmeta Kurdên misilman, Kurdên Ezidî, Kurdên bêbawer wekhev be. Zarokên me jî divê li gor vê yekê bîngêhîn perwerdekirin.

## Rêvebirê Enstîtuya Kurdî ya Stockholmê Serkan Brûsk:

Heta ku Êzîdîtî hebe dê zimanê Kurdî hebe

Gabar Çiyan

- Ji kerema xwe re xwe bide nasîn.

**Serkan Birûsk:** Sala 1967 li herêma Omeriyan, li gundê Çalê hatiye dunyayê. Wî li Nisêbînê dest bi dibistanê kir û li bajarê Îzmîrê beşa mîmariya peyzajî ya unîversîteyê xwend lê ji ber sedemên siyasî wî dibistana xwe di nivê de bi cî hişt û ew derket Ewrûpayê. Li Ewrûpayê wî karê nivîsandinê û rojnamevaniyê kir.

Gelek dokumenter û film hem wergerandin û hem jî dengê xwe daye wan. Herwisa wî amadekarî û pêşkêşvaniya programên wêje û çandî yên mîna Raman û Roman, Nav û Deng kiriye ku ev program di Tv Mezopotanya û Medyê de hatine weşandin.

Niha ew di birêvebiriya Înstutiya Kurdî ya Stockholmê de ye û li Înstutiya Teknolojîyê beşa teknîsyeniya avahî û mûlkî de dixwîne.

Berhemên wî yên wêjeyî ev in.

Helbest: Awurên bi hêvî, Xem vedixwim bi tasa sor ji demê, Peyvên Êşmij

Werger: Mûa û Pelle, Madîken, Ciwanên Îro, Xîzgur...

Roman û ceribandî: Sê Terîş, Mextel

- Bi taybetî li Şengalê û li deverên din yê Kurdîstanê Êzîdî dibin qurbana êrîşên hovane.

Ewlekariya wan li ser xaka xwe tune ye. Weke şexis û rêvebirêk ji yê dezgehek netewî , ji bo parastina Êzîdiyan li tevayê herêmên Kurdan dîtina we çî ye, divê mirov çî bike? Em çawa dikarin vê çanda kevnare xurtir bikin?

**Serkan Birûsk:** Dema mirov ji awira ewlekariyê de rewşa Kurdên Êzîdî bigire dest û binirxîne, du faktorên esasî derdikevin pêşberî me.

Yek jê faktora hêzên derve ye. Çi dewletên dagirker û çî jî dînen biyanî bin heman tesîrê li ser rewşa Êzîdiyan dikin ku ew jî bi giştî xerabkar û talankar e. Mirov bi rehetî dikare ispat bike ku faktora derveyî, seranserî dîrokê û heta roja îro jî bûye çavkaniya hemû cure dujminahiyên li dijî Kurdên Êzîdî.

Miletên ku gelê Kurd ji xwe re kirine dujmin di serî de berê xwe dena hemû hêjahiyên ku nasnameya Kurd pêk tînin. Ziman, çand, ol, adet û sembolên ku Kurdayetiyê nûner dikin wek hedef hatine girtin. Mirov piraniya van faktorên êrîşkirî di kesayetiya Êzîdiyan de dibîne. Êzîdîtî bi ziman, kinc, rabûn û rûniştin, îbadet û cejnên xwe qutiya reş a Kurdayetiyê ne. Vekirina vê qutiyê bi awayekî qebe û zordarî ya bi destê dagirkeran zirarê dide van hêjîyayên ku me li jor rêzkirine.

Dagirkerên Kurdîstanê Êzîdiyan bi awayekî sistematîk û fikirkirî ji axa wan sorgon kirin û hê jî dikin. Ew bi vê yekê dixwazin rehê dara Kurdayetiyê hişk bikin (ez dizanim ku ev îdayek mezin e û heta hinekî ji rastiyê dû re, ji ber ku hejmara Kurdên neÊzîdî yên ji her cure dîn, çîn, bawermend û nebawermend prosenteke pir mezin e, îca dema mirov êzîdiyên ku xwe Kurd nahesibînin jî lê zêde bike wêdemê dê baştir bête fêmkirin) Lê ez dîsa jî vê gotina xwe dubare dikin, ji ber ku ji bo min êzdahî ji olekê zêdetir (tevî hemû rêz û hurmeta min ji vê olê re) bûye sembola Kurdayetiyê.

Ma ji bilî Êzîdîtiyê çend olên din îbadet û duayên xwe bi zimanê Kurdî dikin?

Ji ber vê jî heta ku Êzîdîtî hebe dê zimanê Kurdî hebe, berevaciya vê jî divê rast be, heta Kurdîtî hebe wê Êzîdîtî jî hebe.

Ez wek wêjevan û Kurdperwerek ku rola zimên di azadkirina Kurdayetiyê de pir bilind û nirxdar dibînim, vê rola sembolîk a Ezîdiyê jî di çarçoveya Kurdayetiyê de pir jiyanî dibînim. Ji loma jî divê Êzîdîtî, yanî Kurdayetî di bin her merc û şertan de li welat, li derveyî welat û li hemberî Kurdên paşverû (yên misilman, Êzîdî û hwd) û hevkarên wan ên biyanî bêparastin.

Li vir em divê faktora paşverû ya hundirîn a Kurdên Êzîdî jî li ber çavan bigirin. Ji bo ku ev ol karibe di şert û mercên îro de bijî, bersivê bide vê serdemê û ciwanên xwe, divê alimên Êzîdî roleke çawa bileyizin? Ez vê wek pîrsekê li vir dihêlim.

Ez vegerim ser faktora duyemîn. Di serî de dînê îslamê û hemû dînên din xwestine di nava Kurdan de cî bigirin û Kurdan ji baweriyên wan dûrbixin. Piraniya caran jî, wek mînaka misilmantiyê, ev piroses pir xwînavî derbas bûye. Kurdan her li berxwe daye lê hêzên biyanî baweriyên xwe bi darê zorê li ser Kurdan ferz kirine. Pişt re avahiyên xwe li Kurdistanê ava kirine. Ji nava Kurdan hevkarên xwe li ser bingeha dujminatîya nîrxên Kurdayetî perwerde kirine. Bêguman gelek Kurdên oldar li dijî vê derketine û xwestine rengê xwe yê Kurdayetî biparêzin, lê zêde dengê wan derneketiye. Yên ku dengê wan derketiye jî nekarîne yekîtiyekê ava bikin, ew bi navê mezheb, ol û eşîrtî ji hevdu hatine xistin. Wek encama vê hevnegirtin û jihevbelavbûnê gelek serok û rêberên Kurdan li ber sêdaran gotina xwe ya dawî gotine.

Îro jî rewşa me ji vê nedûr e. Li bakurê Kurdistanê dîndarî zêde dibe. Ez bi xwe tevî hemû kêmaniyan jî jê re dibêjim Kurdistanê Azad û nîrxêke bêhempa didim vê avahiyê jî, divê ez bêjim ku, Başûrê Kurdistanê ber bi dewleteke meletî ve diçe. Heger di camiyek tenê ya Kurdistanê azad de jî, li dijî Êzîdîtiyê bi devê misilmanên xwînexwarê Kurdan bê axaftin û tu rayedar pêşiya vê xwefiroşiyê negirin, ew ê sibe erebên beriyê van maşîkên xwe di nava parlamentoya Kurdan de li dijî Kurdayetiyê bidin axaftin.

Li vir bila şaş neyê fêhm kirin, ez ne li dijî tu ola me, heta ku di navbera kes û Xwedê de be, mafê herkesî heye îbadeta xwe bike û divê ev derfet ji aliyê desthilatdariyê ve ji bo herkesî bê dayin.

Min hewil da ku di çerçoveya ewlekariyê de bersiva te bidim. Bêguman ji ber ku îro xetereke pir mezin li dijî Êzîdîtiyê heye, em divê singa xwe bidin ber her cure êrîşan û daxwazê ji birayên xwe yê Êzîdî bikin ku ew yekîtiya xwe xurttir bikin, tevli hemû cure hewldanên pêşverû yê Kurdan bibin, wek civak xwe li ser esasê zanistî rêkxistin bikin, kadroyên Kurdperwer û zana perwerde bikin.

Çawa ku kesên mîna Kanadê Kurdo, Erebe Şemo, Heciyê Cindî, Şakirê Xudo û hwd bi berhemên xwe yê wêjeyî xizmeta ziman û çanda Kurdî kirine, divê ji niha û pê de ciwanên Êzîdîyan ala van navdaran di her warê Kurdayetiyê de bilind bikin.

Em divê ji bira nekin ku qedera me hemû Kurdên azadîxwaz û pêşverû yek e.

**Serokê Komela Çandî ya Êzidiya li Mûsilê Prof. Dr. Ali Seedo:**  
Mafên reng û olên cewaz li Iraqê di xeterê de ne

Gabar Çiyan

**- Ji kerema xwe re, xwe bide nasîn, Mamoste Ali Seedo ki ye?**

**Prof. Dr. Ali Seedo Rasha:** Min, di sala 1979 an de zaningeha Musilê beşa erdzanînê xwend. Di heman zaningehê de, li ser çandinî û karanîna erdê mastera xwe bi dawî anî. Niha ji bo du salan li zanîngeha Emerîka li Kahireyê mamostetiyê dikim.

Gelek lêkolînên min belav bûne. Beşên giring ev in: Êzidî û Ezidîzm (2006 erebî), Rewşa Êzidiyan li Iraqa îro (2006, erebî), Dengê Êzidiyan di hîlbijartina 2005 an di lîsteya Kurdan de û encam (ji Kofî Annan re hate şandin), Analîzek ku êrîşa li dijî Şêxan û deverên din yê Êzidiyan pêk hatin. Kûştina keça Êzidî Duhayê. Biryar û kirinên Kurdên misilman yên paşveru li dijî Êzidiyan (erebî 2007).

Di gelek konferansên li ser pirsên etnîkî li Iraqê beşdarî kiriye. Mîsal: Rêvebir di Konferansa Pirsra eqaliyetan li Iraqê 1 ê û 2 ê (Musil 2004, Baxda 2006). Projeya perwerdê li ser çareserkirina pirsgrêkan û rawestdina bazara penaberkirinê (2004, Baxda), pêşdebirina pirsra mafê mirovan li Iraqê (2004 Urdin), pirsra kriminalizekirinê û di civatê de wekhevî (2008, London) û hwd...

**- Ji kerema xwe re li ser Komela Çandî ya Êzidiyan li Musilê, anku li ser Yezidi Cultural Association -YCA zaniyariyê bide me...**

**Prof. Dr. Ali Seedo Rasha:** Mirov dizane ku ji ber helwêsta rejîma Saddam li Iraqê, li dijî Êzidiyan gelek çîrok, serpêhatî û zaniyariyên bêbingeh hatin belavkirin. Ev tev bûn sedem ku, rêvebirên dewletê li herêma Êzidiyan rê li ber xizmetên giştî, weke perwerde, bijijîkî, elektrîkê bigrin. Ev zilma bi sed salan û nenaskirina niwênertiya Êzidiyan di daîreyên fermî de bûn sedem ku hejartiyek mezin li herêma wan pêk were û hejmara kesên neperwerde bûyî bilind bibe.

Piştî têkçûna Saddam, di Iraqa nû de, ji bo naskirin û bidestxistina mafê Êzidiyan komela me hate avakirin. Endamên me bêhtir ji kesên xwende, ji ronakbîran pêk tê. Di nav me de profesor, parêzger û mamosteyên zaningehan hene. Bêhtir kesên sekuler in.

Yek ji armanca me ew e ku, di Iraq nû de, li ser pirsgrêkên mafê jinan, zarokan û jibo çareseriyê dijberiyên hene xebatê bikin.

Her wisa, avakirina civatek demokratîk, belavkirina zaniyariyê li ser çanda Êzidiyan, pêşxistina helwêstên pejirandina hev li Iraqê, di nava daxwazî û xebatên me de cî digirin. Di nava armancên me de, avakirina pirtûkxaneyekî û derxistina rojnameyekî jî heye.

**- Qanûna nû ya Iraqê, benda 50 î hate rakirin. Paşê li dijî helwesta hikumeta Iraqê gelek çalakî pêk hatin. Êzidiyan jî dengê xwe bilind kirin. Ji kerema xwe re li ser pirsê dîtina xwe bîne zimên...**

**Profesor Dr. Ali Seedo Rasha:** Divê ez eşkere bînim zimên ku, piştî hilweşandina benda 50 î ji qanûna herêmî li Iraqê, mafê eqaliyet û olên cewaz ketiye bin xeterê, bin tehdîtê.

Di 22 ê tîrmeha 2008 an parlamentoya Iraqê qanûna hîlbijartina herêman pejirand. Benda 50 î mafê temsîla niwênerî dida van rengên cewaz. Hejmara Yezidiyan 600 hezar in, lê li gorî qanûnê 1 niwênerê wan hebû. Qanûn xwedî kêmasî bû. Lê ji ber ku hebûna van rengan dipejirand û li ber çavan digirt, bi dilxweşî bixêrhatina wê kirin. Qanûn piştî hefteyekî din ji aliyê şewirmendiya serokatîyê ve hate redkirin û paş de şandin parlamentoyê. Piştî du mehan ku guftugo pêk hatin, qanûn ji nû ve xistin dengdanê. Di 24 ê îlonê, di nav koma Kurd û Şuiyan de lihevhatin çêbû û qanûn nehate pejirandin.

Rakirina qanûnê îşareta herî mezin e li Iraqê ku, mafên qanûnî yê eqaliyet û olên cewaz tê bînpêkirin, nenaskirin.

Bi rakirina benda 50 î, rêya qanûnî li ber temsîla eqaliyetan di parlamentoya Iraqê de hate girtin. Bi vê biryarê, kanala tevlibûna eqaliyetan jibo xebatên pêşeroja Iraqê hate xitimandin. Ev kêmasiya hiquqî dê rê ji bo tirsandin û tehdîtîkirina eqaliyetan veke, dê rê jibo koçberiya wan ji xaka bav û kalên wan veke. Biryar eşkere dike ku, di parlamentoya Iraqê de hejmarek kes hene. Ew dixwazin Iraqê vala bikin, eqaliyetan ji welatên wan dur bixînin û xaka wan dagîr bikin.

Ji nuha ve hejmara tehdîtan li hemberî eqaliyetan, û olên cewaz zêde bûne. Li Musilê, di 24



nîsana 2007 an de hejmarek Êzidiyên xebatkar yê têkstîlê hatin qetilkirin. Li gundên Al Qahtania û Al Jeziderê di 14 tebaxê de hejmarek bilind ji kesên Êzîdî hatin kûştin û ewqas kes jî birîndar bûn. Piştî buyerê xwendevanên olcewaz ji zanîngeha xwe kişandin male, û du salên dawî, xwendina piştî lîseyê bo zanîngehê pir kêr dibe, nabe. Buyerên revandin û kûştin li dijî oldarên Mesîhî pêk hatin. Dêr bi erdê re kirin yek.

Piştî van buyeran hejmarek pirs li benda bersivê ne:

Kî berpirsiyarê van pirsgerêkan e? Kî dikare çareser bike û çawa dikare çaraser bike?

Me, weke parêzvanên mafê mirovan gelek caran dezgehên însanî yên navnetewî li ser pirsê şeweyê nenasîn û dîskîrîmînasyonên cewaz û xeterên dikarin bibin şiyar û agehdar kiribû. Em banga xwe dighêjin wan dezgehên ku, ji hikumeta Iraqê pejirandina mafê eqaliyetan bixwazin, zext û bandore xwe li ser hikumetê zêde bikin. Piştî nepejirandina benda 50 î mafê eqaliyetan ji hole rabûye. Di rewşa îro de, çi navgîn tune ku eqaliyet dîtin û nerazîbûna xwe li Iraqê bînine zimên. Rê li ber wan hatiye girtin.

Li gorî rewşa îro, daxwaziyên me ev in:

Pejirandina niwênerên me di dezgehên herêmî û hikumeta federal de. Hejmarek bilind ji eqaliyat û baweriyên cewaz li Iraqê bê maf man, beşek mecbûr bû ku derkeve derveyî welêt. Pêwîst e rewşa wan hevvelatîyan li ber çavan bê girtin, ji hatina welêt pay bigirin. Herêmek nîvotonom di bin parastina civak /hêzên navnetewî de...

Eqaliyet û baweriyên cewaz di Iraqa îro ya nû de di bin tehdîtê de ne. Rakirina benda 50 î nîşan û delîla herî mezin e ku, li Iraqê mafê eqaliyetan ji aliyê qanûnî ve di xeterê de ye, kêmasiya wê heye.

Weke kesek ji parêzvanê mafê mirovan, daxwaziya min ji dezgehên însanî yên navnetewî ew e ku, çareseriyekê jibo vê rewşa cidî peyde bikin. Pêwîst e ji van rengên cewaz li Iraqê re ku bi hezaran sal li Iraqê jiyana xwe domandine, xwediyê cî ne û di avakirina welatî de rola wan çêbûye, gav bêne avêtin...

- Bi taybetî li Şengalê û li deverên din yê Kurdistanê Êzîdî dibin qurbana êrîşên hovane. Weke dezgehek netewî , ji bo parastina Êzîdîyan li tevayê herêmên Kurdan dîtina we çi ye, divê mirov çi bike? Em çawa dikarin vê çanda kevnare xurtir bikin?  
Salihê Omerî: Ezê nivîsa xwe, bi gotina Serokê herêma Kurdistanê hêja kek Mesûd Barzanî ve dest pê bikim. Mesûd Barzanî weha fermo dike “yan resenirên Kurd Êzîdîne, yan jî mileteke nîne bi navê Kurd” Ez jî dibêjim, gotina hêja kekê Mesûd Barzanî raste û esl û fêslê Kurdan jî Êzîdî bixwe nin.

Bi ruxandina desthiledarîya Seddamê diktator li herêmên ku birayên me Êzîdî li hebûn hîn baştir bû. Li Kurdistana başûr nêzî pênsed hezar birayên me Êzîdî hene, cîhê ku lê bi cîh û warin zêde bajarê Şêxan, Şingal û Başîkê ne. Du endamên parlamentoya Iraqê, di nav Lîsteya Hevpeymaniya Kurdistanê û Lîsteya Tevgera Reformê û Pêşketinê de ne û herweha 3 endamên wan jî di parlamentoya Kurdistanê de ne, digel wezîrekê Herêma Kurdistan di kabîneya 5 a hikûmeta Herêma Kurdistanê dene, ji hêla hemû me Kurda û birayên meyî Êzîdîyan cîhê pîroz bahîyê ye.

Di bîr û raya mide birayên meyî Kurdên Êzîdî li ku dibin bila bibin, divê em bi her hawayî xwedî li wan derkevin û wan weke rûniya çevên xwe biparêzin. Ji ber ku bi sedê salan û hezarên salan bi virde ola xweyî rasteqîn û welatparêzîya xwe weke Kurd parastine. Dîvê ku li perçê azad yê başûrê Kurdistanê bê şert û bê qeyîd parastina wan bêye kirin. Parastina birayên me Êzîdî erka me Kurdan hemûyane.

Divê ku em Kurd bizanibin van birayên meyî Êzîdîyên ku li ser esl û fêslê xwe manin, di warê olî, kulturî, adetên bav û kalan û li ser koka xwe yê weke Kurd manin, wana bi parêzin û îmkânên madî û manewî ji wanre bixuliqînin. Ev jî zêde li desthiledarîya başûrê Kurdistanê dikeve, bêguman di warê manewîyê de jî li her Kurdekî dikeve ku pîberî wan bibin, ev jî ereke netewî ku ji me hemû Kurdan têye xwestin. Berî îslamyetê, di nava gelê Kurde, ola herî kevin Zerdûştî û ola Êzîdîya ye.

Divê birayên meyî Êzîdî hebin û weke sembola Kurdan bijîn. Hebûna wan hebûna meye, tunebûna wan nemana me Kurdan e. Raste, Êzîdî temsîla çand û kultura meyî kevner dike. Bi rastî jî yê çand û kultura meyî kevanere li ser linga hiştîye bi hezarê salan birayên meyî Êzîdî bixwenin. Heta di xwendina dua û te-eta ji bo xwedê bi zmanê Kurdî di axifîn, li cimeatên xwe de, di şîn û şahîyên xwede, di derz dayîne xweyê olî û dibîstanên xwe de, bi zmanê Kurdî parwede dibin. Divê ev emenet û sembola ji bav û kalan maye bêye parastin. Divê hikûmeta herêma Kurdistanê butçayeke ji bo hemû Êzîdîyên ku hene veqetîne, ji bo vê çanda kevnar ya bav û kalên me Êzîdîyan mane li ser linga bi mînin. Dîsa jî heger Kurdê bi esil û fêsil mamin û li rîya xwe şaş nekirine Êzîdîyê bixwe.

**Gerînendeyê Zarathustra News ê Rojnamevan Gabar Çiyan:**  
Divê Êzîdî di îdareya devera xwe de desthilatdar bin

Loqman Bariş

**- Hûn dikarin xwe bi xwendevanên me bidin naskirin?**

**Gabar Çiyan:** Malbata min, ji Midyadê hatine û li Nisêbînê bi cî bûne. Ez li Nisêbînê hatim dinyê. Lê em bi eslê xwe ji Darê ne. Min, piştî lîseyê û perwerda navxweyî ya rojnamevanîyê, di rojname û kovaran de dest bi rojnamegeriyê kir. Rojnameya lokal ya Nisêbînê birêve bir. Ji ber lêkolînek xwe, û tehdîtên li ser min, ez mecbûr mam ku derkevîm derveyî welêt. 1988 an û vir de li Swêdê dijîm. Hejmarek pirtûkên min çap bûne. Ez gerînendeyê giştî yê ajansa Zarathustra News ê me. Her wisa EuroKurd Human Rights ê jî rêve dibim...

**- Armanca we ji amadekirina dosya taybetî ya li ser rewşa Êzidiyan çi bû?**

**Gabar Çiyan:** Çend sedemên wê hene:

Kurdistan welatek pirçandî û pirolî ye. Li wir hejmarek çand û olên cewaz hene. Weke Êzîdî, Sûryanî, Cuhû û Ermenî. Ez bi wan rengan re mezin bûme. Piralî bandora xwe li min kirine. Dostaniya ji bav û kalan hatiye, îro li derveyî welêt jî bi zarok û torinên wan re didome. Ez piştgirê parastina wê mozaîka pir rengîn im. Ezîdî xwedyê esîl yê Kurdistanê ne. Kurdiya esîl, Kurdbûyîna kur bi saya wan li ser nigan maye. Em mecbûr in li hebûna xwe xwedî derkevin...

Rengên li Kurdistanê, exlaq û normên tîcarî jî ava kiribû. Nirxê hunerê, ked û xwedanê bi hebûna wan bilind dibû. Îro beşek ji wan rengên cewaz ji ber sedemên cuda ji welêt barkirine, ji cihên xwe hatine dûrxistin. Wan valahiyek mezin di du xwe de hişt. Beşek ji xelkê me îro, ji fêrbûna huner û kar, û ji qezenca bi keda xwe bêhtir bi du dewlemdbûna bêked ketine. Ji bo qezenca bêkêd, Kurdan jî mîna tirk û ereban dest bi karên xirab kirine...  
Divê xebat ji bo vegera wan bê kirin. Da ku welatê me li xwe vegere.  
Ez hinekî vê yekê dikim.

Înkara hebûna rengên wisa, neparastina wan û bêhelwestmayîna rê ji qirkirin û koçberiyên nû re vedike. Divê pirsê mafê eqalîyet û olan, ji aliyê me ve weke pirsên pir giring û pîroz bêne dîtin. Ji bo belavkirina vê baweriyê ez dixebitim.

Ez ji bavûdê, ji kurdên misilman im. Lê Ezîdîtî di dilê min de ye. Di ruhê min de ye. Hezkirina min ji bo bawermendên Mesîh û Mûsa jî mezin e. Ez hinekî Mihemedî, hinekî Mesîhî û hinekî jî Mûsayî me. Lê di dil û rûhê xwe de, Ezîdî me.  
Ez hewil didim ku weke kesek Ezîdî hizir bikim. Êşa canê wan ya min be. Lewma li cem min, parastina Ezîdîtiyê û berjewendiyên wan, li ser berjewendiyên îdolojîk in. Ew nirxên herî bilind yên netewî ne. Ez dixwazim xizmetê jê re bikim.

Demek dirêj xebata min bi Suryaniyan re bû. Ez, di avakirina Enstîtuya wan ya pêşî ” Mezopotamya ” de, endamê avakir bûm. 4 pirtûkên min li ser wan hatine nivîsîn. Hejmarek mezin ji ronakbîrên wan nas dikim. Têkiliyên me yên biratiyê ne.  
Cuhu jî wisa. Min ji bo avakirina pirên biratiyê bi Kurdên Cuhu /Cuhuwên Kurdistanê re çend gav avêt. Pir kêfxweş bûn. Niha jî ji bo Ezidiyan hinek hewildanên min çêdibin.  
Parastina reng û olên li Kurdistanê, hebûna wan garantiya toleransê ye. Hevdu fêmkirin, tehemula çand û olên cewaz bi saya wan dikare bibe.  
Ez bi vê zanîna nêzî pirsê bûm.

Îro, hikumeta Iraqê û Herêma Kurdistanê ji aliyê Kurdan ve tê rêvebirin. Anku hêza wan heye ku bandorê li gelek biryaran bikin.  
Di sala dawî de, li ber çavê cîhanê û Kurdan, Êzîdî hatine kûştin û qetilkirin. Neteweyên

nexêrxwaz, planên jenosîdê li dijî wan gav bi gav pêk dihênin. Lê ji bo parastina wan, mafê wan yên olî û însanî, gavên cidî nayêne avêtin. Me xwest pirsê bînine rojevê. Bibin ber destê dezgehên netewî û navnetewî. Xebata me berdewam e.

**- We encameke çawa ji hevpeyvînan derxist? Êzîdî wê çawa werin parastin?**

**Gabar Çiyan:** Parastina Ezidiyan, gava dil bixwaze, helwest û programek kurdan bi xwe hebe û bi israr bê raçavkirin û pêkanîn, wext digire, lê dikare bibe.

Dezgehên demokratîk, hêzên polîtîk yên Kurdan bi giştî dilxwazê gavek wisa ne. Lê hineka ji wan re nebûye pirsgirêkek ji ya esasî. Di programên wan de bi nivîskî heye, lê ji ber sedemên cewaz xala li ser pirsê aktîf nabe.

Wezîfeya herî mezin dikeve ser milê ronakbîrên Ezidiyan, ronakbîrên Kurd ku di ruhên xwe de Êzîdî ne û dilxwazê wan. Divê programek wan hebe. Pirs ji sê aliyan bê nirxandin:

1- Ji bo ku gund û bajarên Ezidiyan ji awira ewlekariyê ve bi giştî têkeve bin kontrolê û tedbîr bêne girtin, divê gava bingehîn bê avêtin û ji bo vê jî xebat bê rawestan bê kirin: Divê devera Êzidiyan bi giştî bi Herêma Kurdistanê ve bê girêdan...

2- Di qonaxên dîrokê yê cewaz de heta îro, ji ber êrîş û nêzîkbûnê neînsanî yên ereb, romî, ecem û beşek ji kurdên misilman, rewşa Êzidiyan ji awira aborî, çandî, bijijjkî, perwerde, lixwevegera ola wan ve, gavên pêwîst nehatine avêtin. Kêmasî hene. Ji wan re alîkarî pêwîst e. Ji bo pêşketina devera wan, pêwîstî bi aramiyê û azadiyek nisbî heye.

Mirov dibîne ku, li herêmên cînar, kurdên misilman ji destê wan xwarinê naxwin, fituyên mirinê derdixînin. Ji bo rê li ber tevayê êrîşan bê girtin û rewşa wan baş bibe çend gavên pratîk û qanûn pêwîst in:

A) Weke ku birêz Serok Mesûd Barzanî jî qal dike, divê Êzîdî Kurdên esîl bêne dîtin. Tevayên êrîş û biçûkxistina li dijî wan bê ceze nemîne. Divê ev bend bibe qanûnek bingehîn û ji aliyê Hikumeta Herêmê ve bê pejirandin.

B) Di cîhanê de gavavêtinên însanî pir in. Weke mîsal, dema ku nijada kûlîlkê dikeve xetera wundabûn û tunebûnê, qanûnek tê derxistin. Raya giştî li ser xetera li pêşiya kûlîlkê tê aghdarkirin. Mirov tenê xweşîkbûna kûlîlkan temaşe dike, bêhn dike. Lê wan jê nake. Bi qanûnên wisa, kûlîlk tene parastin. Nimuneyên wisa ji bo beşek teyr, bajarên kevanare jî tên girtin. Ew teyr û bajar dikevin bi parastina dezgehên netewî, anjî navnetewî.

Yezîdî jî mîna kûlîlkan in. Îro jiyana wan, di bin tehdîta ereban, grubên ekstrêm û kurdên misilman yên paşverû de ye. Pêwîstiya Êzidiyan bi aramî û azadiyek nisbî heye. Em zanin ku li Herêma Kurdistanê xebat û kar piralî dibe û têra xwe mijul in. Divê mafê Êzidiyan ji aliyê Hikumeta Herêmê ve bê parastin, lê Êzîdî bi xwe ji wan re nebin bar. Ew jî tevî xebata qonaxa pêşketina herêmê bibin.

Weke ku li jor jî hate qalkirin, Kurdên misilman nikarin rêvebiriya cihên Êzidiyan, bêteref bikin. Lewma divê Êzîdî di bajar û gundên xwe de desthilatdar bin: Şaredarên bajarên xwe bin, polêsên devera xwe bin, doktor û mamosteyê xwe Êzîdî bin û rêvebirên devera wan Êzîdî bin. Divê Êzîdî, îdareya devera xwe rêve bibin. Xwe zêde têkilî polîtîka herêmê nekin. Bêhtir li ser pirsgirêk û pêşketina devera xwe kur bibin.

Pir giring e ku, tevayên hêzên kurdan, lê bi taybetî PDKI û YNK, parastina Êzidiyan weke parastina nîrxên netewî bibînin. Parastin û pêşxistina wan di ser berjewendiya partî û îdeolojiyan re bigirin. Û li ser vî esasî mudaxele yî nav devera wan, tayînkirina rêvebirên wan û hwd. nekin.

Ji bo desthilatdariya devera Êzidiyan bi destê wan bê kirin, divê qanûnek bê derxistin û ji aliyê Hikumeta Herêmê û hwd. bê pejirandin.

c) Di hîlbijartinên giştî de, niwênerên Êzidiyan li gorî hejmara wan, cihê xwe di parlamentoya Kurdistanê de bigirin. Ev yek bibe qanûn û ji aliyê Hikumeta Herêma ve bê qebûlînin.

e) Ji butceya netewî payê wergirin. Pay li gorî hejmara wan bê dayîn.

f) Bi zutirîn wext, li devera Êzidiyan, gundên dur û cihên bi xeter, bi cî bê hiştin û rûniştvan li cihên ewlekar bêne bicîkirin, komkirin. Çarçoveyek, anku kemberek ewlekariyê ji aliyê Êzidiyan ve li dora devera wan bê avakirin. Divê, Kurdên misilman jî di nav de, bê îcaze çî kes nikaribe derbasî devera wan bibe.

g) Avakirina navendekî li Ewropayê, ji bo “Raçavkirina Mafê Mirovan ya Êzidiyan” bê avakirin. Dokument û filmên li ser pirsê bêne komkirin. Bi çend zimanan bulten bi şeweyekî sistematîk bînin derxistin. Kurd û dezgehên însanî, hêzên navnetewî li ser pirsê bêne ronîkirin. Têkiliyên hevkarî, dostanî û dîplomasiyê bêne xurtkirin...

### - Programek EuroKurd Human Righst li ser pirsê heye an na?

**Gabar Çiyan:** Belê heye.

Di navenda me du kar tên kirin. Zarathustra News û xebatên EuroKurd Human Rights. Em giringiyê didin arşîvê. Çend beşên me yê xebatê hene:

- 1) Raporên netewî û navnetewî, li ser pirsê mafê mirovan li Herêma Kurdistanê û raçavkirina mafê mirovan li Herêma Kurdistanê
- 2) Beşa nû tê avakirin: Raçavkirina mafê mirovan li Rojhilatê Kurdistanê û berhevkirina arşîvê
- 3) Raçavkirina hovîtiya baasiyên hov yê Sûriyê li ser pirsê mafê Kurdên Başûrê biçûk yê Kurdistanê û berhevkirina arşîvê
- 4) Berhevkirina zaniyarî û arşîvê li rewşa mafê mirovan li Bakurê welêt...

Her wisa hinek xebatên taybetî jî tên kirin: Berhevkirina dokument, pirtûk, film li ser Gelê Asurî/Suryaniyan. Li ser Cuhuwên Kurdistanê û Êzidiyan. Beşê Ezidiyan hêdî hêdî xurt dibe. Pêwîstiya me bi rapor, pirtûkên li ser pirsê hene. Hêviya me jî gelê me ew e ku, li ser pirsê jî me re ji awira dokumentan ve bibin alîkar. Kesên bixwazin, dikarin bi rêya malpera me: [www.eurokurd.net](http://www.eurokurd.net) re têkiliyê deynin.

### - Tiştêkî din heye ku lê zêde bike?

**Gabar Çiyan:** Gelek spas ji bo eleqata nêz ya Medîa Kurdî. Spasiyên teybetî ji bo xebatkarên "rizgari.com"ê ku pêşî cî da tevayê vê dosya taybetî û malpera xwe bi me re pay kirin. Spas ji we re û ji tevayê kesên beşdar re.

[www.dergush.com](http://www.dergush.com)



Prof Dr. Ali Seedo



Derwêş Ferho



Dr. Ismail Beşikçi



Serkan Brûsk

Salihê Omerî

Şermîn Bozarstan



Loqman Barîş

Mecîd Heso

Serhan Isa



Arjen Arî



Gabar Çiyan

EuroKurd Human Rights - [www.eurokurd.net](http://www.eurokurd.net)